

DEN GODE DØD

Gruppenummer: S2024791298

Gruppemedlemmer:

Jakob Kristiansen (69214)

Lisbeth Collin (69228)

Louise Arildsen (69219)

Nina Eriksen (68977)

Vejleder: Kim Sandholdt

Hold: A

Dato: 03/06-2020

Abstract

This project was formed because of our interest in the relationship of the Danish people to death or the lack thereof. We wanted to find out which possibilities the different technologies and rituals presents to the people who die and those closest to them. This is not just about the funeral itself, but also focuses on the way people choose to remember those they lost afterwards.

We quickly found out that there are certain rules and rituals when it comes to the funeral itself, but when it comes to the needs of the people left behind, and in some cases the person who died, then there are not a set of rules on how to deal with this the right way.

Through interviews with a funeral director and the people who have lost someone, it became apparent that there is a big difference in how people say goodbye properly and especially when they must remember the people they lost.

There is no ultimate solution. While some people like going to the grave and physically being there, others might prefer the digital option, where they can remember those they lost, by looking at pictures and videos or by sharing memories on memorial sites. During this project, we have tried to find the different possibilities, so it will be easier to navigate when the time come.

Indhold

Abstract	1
Indledning	3
1.1 Problemfelt	4
1.2 Problemformulering	4
1.3 Begrebsafklaring	5
1.4 Afgrænsning	6
1.5 Semesterbinding	7
Metode	8
2.1 Kvalitativ metode	8
Teori	12
3.1 Social medieanalyse	12
3.2 Psykologien bag begravelser	14
Begravelsesritualer og teknikker	16
4.1 Kristen begravelse	16
4.2 Islamisk begravelse	17
4.3 Kremering	19
Analyse	21
5.1 Analyse af online mindesider	21
5.2 Analyse af kremering	28
5.3 Analyse af interview	32
Diskussion	49
Konklusion	53
Visualisering	54
Litteraturliste	56

Indledning

Oplevelsen af, at en af vores kære forlader os, er aldrig en rar oplevelse. Ud over selve dødsfaldet, så kan hele processen, fra døden indtræffer til vores kære er blevet begravet, kremeret eller vi, på anden vis, har taget afsked med dem, være hård og virke utilfredsstillende.

Vi vil i løbet af dette projekt kigge på de forskellige begravelsesritualer. Vi vil undersøge de forskellige teknologier der indgår i ritualerne, undersøge henholdsvis hvordan teknologierne har påvirket måden vi sørger og hvordan måden vi sørger, har påvirket teknologien. I forhold til teknologierne har vi valgt at lægge fokus på kremering og online mindesider, da vi mener at de samlet set giver indblik i to vigtige stadier af afskeden.

Danskerne har som befolkning ikke et særlig tæt forhold til døden. Det er ikke noget vi snakker om, før det står os for døren. Vi tager sjældent stilling til døden, før det sker i vores tætte omgangskreds, og efter vi har begravet, eller på anden vis har sagt farvel til vores kære, så bliver det igen et emne vi ikke tager stilling til, før det endnu engang rammer tæt på os. (Høiris et.al. 2014)

Projektet vil beskæftige sig med de teknologier, som bruges på og omkring en afdød, og hvordan teknologien henholdsvis gør afskeden lettere eller sværere for de pårørende. Vores hovedfokus vil centrere sig omkring de forskellige teknologier, og deres anvendelse af dem i Danmark. Det vil også koncentrere sig om de efterladte, og den indflydelse døden har på dem, og hvilke behov de kan have.

For at undersøge de forskellige teknologier, konsekvenser og begrænsninger inden for de forskellige begravelsesritualer, vil vi bruge forskellige teorier og metoder fra fagene "Teknologiske systemer og artefakter" og "Subjektivitet, teknologi og samfund". Vi vil undersøge hvordan teknologien bliver brugt, hvilke processer der indgår, om der er nogle uønskede effekter, og hvilke holdninger og behov der er fra de efterlattes side.

1.1 Problemfelt

Teknologien påvirker alle dele af samfundet, det gælder også begravelser og sorgprocessen. Men da døden ikke er noget vi taler meget om, er det interessant at se på hvordan teknologi, sorg og begravelsesritualer påvirker hinanden.

Begravelses traditioner og den sorg, der følger med et dødsfald, er noget der før eller siden vil påvirke alle. Der er dog stor forskel på hvordan vi vælger at håndtere denne situation når den står for døren. Derudover vil der være forskellige roller der skal varetages når en elsket går bort. Der er en lang række valg der skal træffes og en masse hensyn man er nødt til at tage.

Problemstillingen er derfor primært relevant for dem der står til at træffe de svære valg i en begravelses situation, og muligvis ikke føler sig rustet til dette. Problemstillingen er også relevant for de professionelle på området, som skal guide de pårørende i disse svære valg. Selvom vi ikke går i dybden med lovgivningen på området, mener vi at den også er både relevant og interessant for de politiske instanser, der nu og i fremtiden skal træffe beslutninger på området som vil påvirke alle danskere.

1.2 Problemformulering

Hvilke handlemuligheder kan teknologien give de efterladte i forbindelse med begravelsesritualer og sorgprocessen?

Arbejdsspørgsmål

1. Hvilke teknikker findes der inden for begravelsesritualer
2. Hvordan virker de forskellige teknologier?
3. Hvilke behov har de efterladte?
4. Hvad betyder teknologien for de muligheder de efterladte har?

1.3 Begrebsafklaring

I løbet af denne opgave bruger vi mange forskellige begreber og forkortelser. De vigtigste bliver nævnt her, da deres betydning er afgørende for forståelsen af vores opgave.

Begravelsesritualer

Begravelsesritualer bliver i denne opgave brugt til at beskrive de ritualer der bruges, når man skal tage afsked med de afdøde.

Begravelse eller almen begravelse

Begravelse bliver i opgaven brugt til at beskrive det ritual, der sker når man i Danmark bliver begravet på den kristelige måde. Det handler om det at begrave nogen i jorden, og de omkring liggende traditioner.

Teknologi

Teknologi refererer til den tekniske side af begravelsesritualerne. Det er f.eks. den tekniske side af kremering.

Online mindesider

Online mindesider, er de sider der bliver oprettet, for at mindes de døde. Det kan f.eks. være på Facebook.

TSA

TSA står for Teknologiske Systemer og Artefakter

STS

STS står for Subjektivitet, Teknologi og Samfund

Bedekvinde/bedemand

Igennem vores interview med Naja, kalder hun sig selv for en bedekvinde, men selve erhvervet hedder bedemand.

Indre mekanismer og processer

Det er de mekanismer og processer i en teknologi, der gør sådan at teknologien opfylder sit formål

Teknologiske systemer

Teknologiske systemer betyder, at det er sammenhængende systemer lavet af teknologiske artefakter, der alle har en bestemt funktion i systemet.

Artefakter

Artefakter er menneskeskabte objekter, og de adskiller sig fra genstande der er dannet i naturen.

1.4 Afgrænsning

Der er rimelig grund til at antage, at den igangværende pandemi med Covid-19 og de forholdsregler der er blevet taget i denne forbindelse, påvirker både vores forhold til døden og vores måder at sørge på. Det har vi dog valgt ikke at lægge fokus på, da den information der er tilgængelig, er meget ny og det er stadig svært at vurdere hvilke ritualer, der fortsat vil være forandrede efter pandemien, og hvilke der vil vende tilbage til at være som før.

Vi har desuden også fravalgt at fokusere på miljøaspektet af de forskellige begravelsesritualer, dette handler om, at vores projekt skal bindes i teknologierne, og da både teknologien og miljøet

er store aspekter, så bliver projektet hurtigt uoverskueligt, da miljødelen, kan være en hel opgave i sig selv, og vi vil hellere fokusere på hvilke ritualer og teknologier der findes og bruges i Danmark.

Vi har ligeledes fravalgt at skrive om balsamering, da det ikke er en metode der bruges i Danmark, i forbindelse med begravelse, mens den er mere populær i andre vestlige lande.

Vi har valgt at afgrænse vores undersøgelse, så vi fokuserer på Danmark og ikke andre landes begravelsesritualer, da projektet ville blive alt for stort. Når vi siger vores fokus er på Danmark, mener vi, at vi vil komme ind på de kristne ritualer, men også de islamiske ritualer. Dette har vi valgt at gøre, da islam er blevet en stor del af Danmark de sidste mange år. Vi vil dog ikke fokusere specifikt på kulturerne, men stadig holde vores fokus på selve teknologierne og ritualerne.

Lovgivning er endnu et aspekt, som vi har valgt ikke at fokusere på. Vi har fundet ud af, at der er nogle meget rigide regler i Danmark, med hensyn til hvordan asken skal behandles, men vi mener emnet bliver for stort, hvis vi vælger at gå ind og kigge på de specifikke regler og love der er omkring de forskellige ritualer, og de dertil hørende teknologier.

Til sidst har vi fravalgt at bruge ANT-metoden, da selve metoden er meget kompliceret og man skal vide i starten af sit projekt hvordan man vil bruge metoden, og hvad man vil bruge metoden til. Vi har her fundet ud af, at vi ikke er nok inde i denne metode, og det vil kræve meget ekstra tid, at planlægge projektet, så vi kan gøre brug af ANT-metoden.

1.5 Semesterbinding

Vi har tænkt os at belyse emnet, med flere af de temaer vi har haft i faget teknologiske systemer og artefakter. Det gælder blandt andet temaet ”artefakter”, hvor vi vil undersøge de relevante teknologier for sig selv. Det inkluderer en undersøgelse af teknologiens indre mekanismer, da vi gerne vil finde ud af hvordan og hvorfor teknologien virker. Derudover vil vi prøve at belyse, hvilke utilsigtede konsekvenser hver af de undersøgte teknologier kan have, både for de enkelte

sørgende, men potentielt også hvordan deres udbredelse, enten kan påvirke eller har påvirket samfundet.

Som andet fag vil vi gerne inddrage Subjektivitet, teknologi og samfund hvor vi har tænkt os at komme ind på de sociale sammenhænge, der ligger til grund for hvilke teknologier vi bruger i begravelsesindustrien i dag. Herunder hvilke nuværende traditioner der er at tage højde for, når vi tager de nye teknologier til overvejelse. Ud over den sociale tilgang til teknologien, vil vi også kigge på den følelsesmæssige og psykologiske side af begravelser, i forhold til hvilke hensyn der bliver taget til de pårørende, i de forskellige begravelsesritualer. Vi vil også komme ind på noget generel teori om sorg, og hvordan mennesket bearbejder sorgen, man føler når man mister nogle der var en nær. Der vil desuden være flere af de ovenstående emner der kan belyses gennem begge fag. Dette gælder især for de utilsigtede effekter af hver enkelt teknologi, der i mange tilfælde bedst kan undersøges gennem en forståelse for hvordan de spiller sammen med det enkelte subjekt, i dette tilfælde den sørgende, og samfundet som helhed.

Metode

2.1 Kvalitativ metode

Kvalitative metoder går mere i dybden frem for i bredden. Der er typisk meget få data-punkter, men til gengæld kan man grave sig ned i de punkter man har, for bedre at få en forståelse for emnet. Den viden man finder med disse metoder, er typisk ikke målbare.

Interview

Den kvalitative metode omhandler forskellige dybdegående undersøgelsesmetoder, f.eks. interviews og fokusgrupper. Med den kvalitative metode opnår man viden, som har fokus på kvalitet, det vil sige information, som går mere i dybden og som kan være svær at måle med statistikker. (Brinkmann, 2009)

De metoder vi er blevet enige om at bruge, vil være interview med bedemænd og pårørende til afdøde. Vi vil derigennem få flere holdninger til kremering og forhåbentlig også andre dødsritualer, som kommer fra de personer, som er sidste gruppe den døde bliver varetaget af. Vi vil kunne benytte den information til at underbygge de analytiske metoder, som vi vil bruge til at skabe hele understøttelsen for vores opgave. Vi håber også med vores interviewspørgsmål, at vi får en bedre og dybere forståelse for hvilke teknologier der indgår i de forskellige begravelsesritualer.

Med det har vi også tænkt os at bruge en metode fra “Teknologiske systemer og artefakter”, som analyserer de teknologier vi arbejder med, for bedre at forstå anvendelsen og brugbarheden af den. Vi vil gennem en model af en eller flere teknologier, kunne give et visuelt element, som bringer vores projekt til live.

Interview som metode, bruges til at skaffe informativ information omkring et emne eller en sag, hvor personen som spørges, har en relevant baggrund eller har information omkring det der bliver undersøgt. Hele grundstrukturen i brugen af interview, er at der bliver brugt åbne spørgsmål, som kan give respondenterne god tid til at besvare med egne ord, samtidig er det vigtigt at det er autentiske svar, dvs. at svarene er sande. Ved brug af interview, er der flere former for interviews. Der er 5 forskellige former, hvorpå et interview kan udspille sig på. Disse former angiver hvordan interviewet har udformet sig, som angiver om det er et uformelt interview, et ustruktureret interview, et semistrukturerede interview, et struktureret interview eller et fokusgruppeinterview. Der er flere forventninger til hver af dem, som interviewereren skal have for øje. Der er forskellige argumenter ved brugen af hver enkelt af dem. (metodeguiden.au.dk, 2020) Vores interview er et semistruktureret interview, da vi både har nogle strukturerede spørgsmål inden vi begynder, men vi stiller også opfølgende spørgsmål under interviewet, hvis der bliver nævnt noget vigtigt. Det er vigtigt at få styr på om respondenterne vil være anonyme, og i vores interview med de pårørende vil alle vores respondenter gerne være anonyme.

Hvis interviewet er en metode som skal bruges i projekt, så skal tidsaspektet også tages i betragtning. Der skal bruges mere tid på et interview, både at transskribere og analysere dem, ift. det pågældende projekt. Som mange andre undersøgelser, så er interviewet også ramt af fejkilder

både bevidst og ubevidst manipulation, hvor der på bedste vis skal undgås at lægge ord i munden på respondenterne. Det kan være svært at stille spørgsmål uden at lægge pointer frem for respondenterne, altså manipulere dem til bestemte holdninger eller forestillinger. (Brinkmann, 2009) Af hensyn til den problemstilling, er det vigtigt at de mennesker som man interviewer er i den gruppe, som repræsenterer det problem man undersøger. Det er en stor udfordring at finde de rette at udspørge. Og når man har en mængde af dem som man har udspurgt, og begynder at dele de punkter op, som man har udledt fra de andre, er undersøgelsen repræsentativ for det givne emne.

Analysemetode

Analysen af et interview starter allerede når man er ved at lave sine interviewspørgsmål, altså i designfasen. Her finder man ud af, i hvilken retning man gerne vil have interviewet skal gå, og derfor ved man allerede, hvad man skal have ud af interviewet. For at kunne analysere et interview, bliver man nødt til at bryde sit materiale ned i mindre dele, hvilket er det analysere bogstaveligt talt betyder. Når man har brudt sit materiale ned i mindre dele, skal man derefter bygge det op igen, altså syntetisere.

Hovedmålet med en analyse er, at man ender med et overblik over sit materiale, så man er i stand til at se nye sammenhænge, der ikke var indlysende fra begyndelsen. Det kan dog nogle gange være det modsatte, så resultatet ikke er nye sammenhænge af en analyse, men derimod at finde, og få et overblik i, de modsætninger og diskontinuiteter, der nu ville være i sit materiale. Dette kan man gøre på mange forskellige måder. De bliver kaldt for analysestrategier, og nogle af analysestrategierne er Grounded Theory og tematiske analyser. Der kan være specifikke analytiske tilgange til de forskellige analysestrategier, som ændrer på hvordan man analyserer. En analytisk strategi er at læse sit interviewmateriale teoretisk. Det er dog en svær strategi, da denne tilgang går ud på, at man læser sit materiale ud fra et teoretisk kendskab til emnet, uden nødvendigvis at gå ud fra bestemte paradigmatisk fremgangsmåder. Man har altså nogle bestemte mønstre man kan gå ud fra, når man bruger denne strategi. (Brinkmann og Tanggaard, 2015)

Grounded Theory er en kvalitativ forskningsmetode, der udgør enkle systematiske kode- og analyseteknikker. Med denne analysestrategi kan man ud fra sin empiri opdage, udvikle og

verificere en teori. (Brinkmann og Tanggaard, 2015) Dette gør man ved, at man oftere vil søge at integrere enkeltdele fra sit materiale ind i en større helhed.

Tematisk analyse er en metode hvorpå man analyser, identificerer og rapporterer de mønstre, altså temaer, der skulle være i sit materiale. Det organiserer og beskriver ens materiale minimalt i detaljer. Selvom tematisk analyse er en velkendt analysestrategi, findes der ikke nogen klare regler om hvad tematisk analyse er og hvordan man bruger metoden.

Den tematiske analyse adskiller sig fra andre analysestrategier, der søger mønstre i datasættene på tværs af de kvalitative data. Hvor grounded theory og andre analysestrategier er teoretisk afgrænset, er tematisk analyse mere ubegrænset, i forhold til den bagvedliggende teori. Tematisk analyse kan være en essentialistisk eller realistisk metode, hvor man fortæller om respondentens erfaringer og deres virkelighed, men det kan også være en konstruktionistisk metode, der undersøger måder hvorpå begivenheder, realiteter og oplevelser påvirker en række diskurser, der findes i samfundet. Til sidst er der en contextualist metode, som er kendetegnet ved teorier, der anerkender måden, hvorfor man har meninger af ens oplevelser, men også måden hvorpå de sociale kontekster kan påvirke disse meninger, samtidig med at man bevare fokus på de materielle og andre grænser for hvad der er virkeligt.

Derfor kan den tematisk analyse være en god metode til at kunne afspejle virkeligheden, men også til at kunne fjerne virkelighedens overflader. Dette skal forstås som de overflader der bliver sat op af individerne, for at beskytte dem selv overfor virkeligheden. (Braun og Clarke, 2006)

Vi har valgt at bruge den tematiske analysemetode i vores opgave, da vi mener at den analysemetode kan give et bedre overblik over, hvordan respondenterne har oplevet begravelsen, men også hvordan det har påvirket dem.

Teori

3.1 Social medieanalyse

Når vi kigger på online mindesider, vil vi tage udgangspunkt i teksten “Analyzing Social Media Networks with NodeXL”, og deres tilgang til sociale medier. Specifikt vil vi kigge på de seks elementer de bruger, som udgangspunkt for at beskrive egenskaberne ved et socialt medie: Størrelse, tempo, genre, kontrol, forbindelser og vedligeholdelse af indhold.

Størrelse af producenter og befolkning, handler ikke kun om hvor mange der bruger mediet, men også om størrelsesforholdet imellem skabere og forbrugere. I enkelte tilfælde vil der være en klar opdeling imellem disse to kategorier, men i andre tilfælde vil de samme brugere indtage begge roller.

Det tempo som interaktionen foregår i, er ligeledes en vigtig del af hvordan et socialt medie fungerer. Det handler primært om hvor hurtigt det er forventet at man reagerer eller svarer når andre deler indhold på mediet.

Tempoet kan både være synkront og asynkront. Synkront tempo dækker over samtaler hvor tempoet kommer tættere på hvad man ville opleve i en samtale i virkelighedens verden. Det fungerer ved at alle deltager samtidigt, og reagere i noget der kommer tæt på realtid.

Asynkront er når samtalen strækker sig over et længere tidsrum. Dette kan både være timer, dage eller endda uger. Asynkron kommunikation er særligt en fordel i forhold til arbejde på tværs af tidszoner, hvor det kan være svært at finde et tidspunkt hvor alle er online samtidigt.

En anden fordel med asynkron kommunikation, er at det giver mulighed for mere gennemtænkt deltagelse, da man får tid til at overveje, hvad man skal svare på den enkelte post.

Igen kan forskellen være utydelig. På nogle sociale medier kan det være muligt at svare med det samme, men man kan også vælge at vente en dag. Der vil dog stadig være nogle forventninger til svartiden.

Grundelementernes genre dækker over en lang række detaljer, som samlet udgør byggeklodserne for både interaktionen og de netværk der findes på mediet.

Størrelse er det ene af elementerne. Det kan både være igennem et maksimum i systemet, som for eksempel twitter hvor man kun kan skrive et vist antal tegn pr tweet, eller det kan være antydning igennem designvalg, såsom størrelsen på tekstboksen.

Et andet element af genren kunne være formatet, hvor nogle sider primært er tekst-drevne imens andre lægger op til et fokus på video, billeder eller lydfiler.

Der er også stor forskel på hvor meget, og hvilken form for kontrol brugerne har over de grundelementer mediet består af. Dette kan blandt andet være igennem en opdeling af brugernes privilegier alt efter om de er registrerede/logget ind, anonyme eller har fået en særlig rolle, som for eksempel administrator.

Hertil skal det nævnes, at kravene for registrering/oprettelse er forskellige fra medie til medie. På nogle sider er det nok at have en gyldig e-mailadresse, imens andre sider kræver godkendelse fra de eksisterende administratorer.

En anden forskel i forhold til kontrol handler om hvor meget brugerne kan kontrollere. Dette kan handle om hvorvidt opslag skal godkendes af en administrator før de deles, hvilke dele ved siden brugeren kan redigere eller om brugeren kan redigere efter at et opslag er blevet delt.

Forskellen ligger dog ikke kun i kontrollen over hvad der bliver skrevet, men også hvor meget brugeren ser. For eksempel er det på nogle sider, kun muligt at se post fra bestemte tags.

En sidste vigtig detalje omkring kontrol, er om brugeren har mulighed for at oprette "spaces" i mediet, hvor man kan mødes, om det man har tilfælles. Nogle steder vil det være let at oprettet

disse fora, andre steder er det kun administratorer der kan gøre dette. Dette vil ofte være afgørende for hvor mange forskellige fora et socialt medie har.

Der skelnes imellem hvilken type af forbindelser der gives plads til på platformen, i form af henholdsvis eksplicitte og implicitte forbindelser, samt "directed" og "undirected"

Eksplicitte forbindelser er kendetegnet ved, at man forsøger intentionelt at skabe en forbindelse til den anden bruger, for eksempel ved at følge dem eller blive venner med dem.

Implicitte forbindelser er resultatet af andre typer online adfærd, og enten handler det om, at man reagerer på den andens opslag, færdes i de samme fora eller i nogle tilfælde, vil der være fællestræk der er skjult for brugerne, som for eksempel at man har ens mønstre.

Directed, forbindelser handler om envejsforbindelser, hvor undirected er imellem personer, hvor begge brugere vælger at deltage i forbindelsen. Disse forbindelser er som regel stærkere.

Vedligeholdelse af indhold handler om hvor lang tid indholdet forbliver på mediet, både i forhold til hvor længe det overordnet gemmes, men også hvor lang tid brugerne kan få adgang til det.

Nogle medier vil have forholdsvis kort vedligeholdelsesperiode, og sletter umiddelbart efter, andre vil gemme det eksternt så det kun er ejeren af siden der kan se det.

Men selvom indholdet fjernes fra mediet, skal man huske at modtageren også kan vælge at gemme indholdet, så man kan ikke være sikker på at det forsvinder. (Hansen et. al., 2010)

3.2 Psykologien bag begravelser

Sorg kan have mange forskellige facetter. Vi sørger alle på forskellige måder, men der er også uskrevne regler og restriktioner i relation til sorg. Her vil vi beskæftige os med nogle af disse uskrevne regler og restriktioner, som kommer til udtryk, når vi snakker om begravelser, og med de pårørende, som vi har interviewet.

Sorgen har et sæt følelsesmæssige regler, eller emotionelle scripts. Émile Durkheim er en fransk sociolog, og han mener ikke, at sorgen er noget naturligt for os som individ. Han mener ikke at sorg er noget der opstår naturligt på baggrund af dødsfald, men at sorgen derimod er en social forpligtigelse. Han mener, at det er noget der bliver pålagt fællesskabet, af samfundet. Émile er dog ikke den eneste med sådan et syn. En amerikansk sociolog, Arlie R. Hochschild har udviklet et begreb kaldet følelsesregler. Disse følelsesregler, handler om de uskrevne regler, der omhandler hvordan vi reagerer følelsesmæssigt på forskellige situationer. Hochschild har specifikt skrevet om den uskrevne følelsesregel, med hensyn til begravelser, der indikerer at man skal græde under begravelsesritualet. Disse uskrevne følelsesregler, som er sat af samfundet, dikterer rigtig meget under en begravelse. Et er de pårørende der skal være triste og sørgende, for at det bliver anset som passende, så skal præsten have en professionel attitude, og må ikke blive for berørt af ceremonien. Dette kommer også til udtryk i forholdet mellem den afdøde, og de pårørende, da det forventes at reaktionen er anderledes blandt familiemedlemmer, og venner til den afdøde.

Disse regler er dog ikke kun noget man ser i forhold til sorg. Det kommer også til udtryk i vores hverdag, da der som regel er en normal og forventet måde, at reagere på en given situation. Selvom reglerne er fastsat, så ændrer de sig dog i løbet af årene. De udvikler sig, i takt med vores samfund, og nu hvor alt er blevet mere digitaliseret, så er det også blevet mere normalt at bruge Facebook og de sociale medier, til at udtrykke sin sorg og medfølelse, end det er at bruge ordene 'jeg kondolerer' overfor en person, til at udtrykke det samme.

Sorgen har også nogle sociale stratifikationer. Det handler om den forskel der er på sorg og mindet af de afdøde, i forhold til social status. Her kan man se, at dem der har en meget offentlig eller kendt stilling i samfundet, ofte har en begravelse med meget mere højtidelighed. De har også ofte mere ekstravagante gravsteder, og mere omtale i medierne, hvilket medfører, at flere mennesker sørger over dem, og mindes dem efterfølgende.

De mere normale mennesker, har ofte en mindre omgangskreds der mindes dem, og den bliver ofte mindre og mindre, som årene går. Dette hænger også sammen med den økonomi man har, som ofte hænger sammen med ens status i samfundet. Med en bedre økonomi, er der også mulighed for en større begravelse, med mere højtidelighed.

Det har dog ikke kun noget med status at gøre. Det kan handle om mange parameter, som f.eks. dødsårsag, geografi, køn m.m. Dette kan man også se i det nuværende samfund, hvor folk der måske ikke ville være blevet kendt eller husket af flere end deres familie, endte op i medierne, fordi de døde med virussen covid-19.

Igennem disse forskellige omstændigheder, normer og regler, kan man se, at den måde der sørges på, er kontrolleret eller påvirket af det sociale samfund. Sorg bliver defineret inden for de ovenstående parametre, derudover kommer der også den medicinske og professionelle side af sorgen, som er blevet meget større og mere markant, i de seneste år. Vi diagnosticerer sorgen, og behandler den medicinsk hvis nødvendigt, hvilket har været med til at ændre hele sorgbegrebet. Det er ikke længere simpelt at sørge. Der er en forventet måde, hvorpå vi skal udtrykke vores sorg, og i nogle omstændigheder, bliver det endda anset som forkert at sørge. Dette kommer mest til udtryk ved terrorist angreb, selvmordsbomber og lignende. Det er mere uacceptabelt, for pårørende til dem, der skader andre, at sørge over deres død, mens hele nationen skal sørge, når det er nogen, der har været vigtige for samfundet, der dør. (Jacobsen & Petersen, 2018)

Begravelsesritualer og teknikker

4.1 Kristen begravelse

Forskellen mellem bisættelse og begravelse er, at ved en begravelse afslutter man ved at kisten bliver sænket i jorden, hvor en bisættelse bliver afsluttet ved, at kisten bliver kørt til krematoriet.

Ved en bisættelse eller en begravelse bliver ritualet indledt med at organisten spiller et musikstykke, imens gæsterne kan samle tanker. Derefter synger man en salme, inden præsten hilser alle i kirken fra alteret. Det er også her præsten beder en bøn og læser en tekst fra Bibelen, derefter bliver der sunget en salme mere. De salmer der bliver sunget ved begravelsen, er blevet udvalgt af de pårørende.

Efter den anden salme, holder præsten en tale for den afdøde, der både kan handle om den afdødes liv og om det kristne håb om opstandelsen. Denne tale bliver holdt enten ved kisten eller fra prædikestolen. (Folkekirken.dk, begravelse, 2020)

Forskellen mellem en bisættelse og en begravelse vil herefter blive lidt anderledes. Ved en bisættelse vil der efter talen og endnu en salme foregå jordpåkaldelsen, dette sker i kirken. Ved en begravelse vil man efter talen og den sidste salme, bære kisten ud til gravstedet. Det er ofte nære pårørende til den afdøde, der bærer kisten. Kisten vil derefter blive sænket ned i jorden og præsten beder en bøn. Det er først her i ritualet jordpåkaldelsen sker. (Folkekirken.dk, bisættelse, 2020)

Jordpåkaldelsen er et ritual hvor præsten kaster jord på kisten tre gange hvor ordene ”af jord er du kommet, til jord skal du blive, af jorden skal du igen opstå”. Som en afslutning beder man fadervor, præsten lyser velsignelsen og der bliver sunget den sidste salme. (Folkekirken.dk, begravelse, 2020)

4.2 Islamisk begravelse

Islamisk begravelse har nogle meget bestemt ritualer og regler for, hvordan man begraver de døde, men der er også nogle ritualer før døden indtræffer og efter man er gået bort.

Før en person dør bliver koranen læst op for dem, så det sidste de hører er de hellige ord. Dette er kun muligt hvis de allerede ved at de er ved at dø. Hvis døden trænger sig ind pludseligt hos en person, er det ikke muligt at læse koranen op for dem.

Når døden er sket, må der kun gå op til 24 timer før den døde er begravet, af respekt for den afdøde. Forberedelsen til begravelsen foregår ved at der bliver læst op fra koranen, her bliver der læst nogle særlige begravelsesbønner op, de er kaldt for Janazah. Derefter bliver den afdøde vasket af en person af samme køn, og efterfølgende bliver den afdøde iklædt i et hvidt ligklæde, som bliver kaldt for en kafan. Ved begravelsen er det en imam der leder begravelsen, og under begravelsen bliver der bedt forskellige bønner. En af de bønner der bliver brugt mest, er sura 20, vers 56 der lyder: ”Fra denne jord skabte Vi jer, og til den skal I vende tilbage, og Vi skal frembringe jer af

den endnu en gang”. Denne bøn kan minde meget om en kristen formulering ved jordpåkaldelsen, altså ”af jord er du kommet, til jord skal du blive, af jorden skal du igen opstå”. I modsætning til den kristne begravelse, er det dog forbudt at blive kremeret som muslim, da kremering ses som at være en stor synd inden for islam.

Når den døde skal begravnes, skal den afdøde lægges i graven med ansigtet mod Mekka.

Efter begravelsen bliver der afholdt en sørgeperiode på tre dage, hvor familie og venner kan besøge de efterladte. (liv&død.dk, 2020)

Selve gravstedet må ikke have nogen former for materiel ytring når det kommer til udsmykningen af gravstedet. Det vil sige at der nogle stramme regler for brugen af blomster og andre dekorative elementer. Det er sjældent at se et gravsted, der viser hvem personen var med materielle ting. Der er en form for kollektiv identitet, som er på bekostning af individualitet. De fleste gravsten har religiøse markeringer, frem for familiemæssige markeringer, altså der bliver i høj grad, lagt mere vægt på religiøse aspekter frem for de sociale. (Nielsen, 2015)

Denne måde at lave ritualer på er en meget traditionel måde at gøre det på, hvor der i Danmark er en tendens til at ændre en smule på hvordan ritualer foregår, et godt eksempel er ved Yahya Hassans begravelse. Til Yahya Hassans begravelse var selve ritualer meget det samme som den traditionelle, kvinderne stod på afstand, imens det var mændene som stod helt oppe foran og kunne se det hele. I artiklen fra JydskeVestkysten skriver Tania Clausager om hvordan der var en stor respekt til Yahya Hassans mor og andre kvindelige familiemedlemmer. Det der ændrede sig fra det traditionelle ritual, er hans gravsted. Yahya Hassan var kendt for hans digtsamling der handler om hans opvækst i en dysfunktionel muslimsk familie. (JydskeVestkysten, 2020) Yahya Hassan havde en stor indflydelse på mange, og det kan være en af grundene til at hans gravsted er fyldt med mange personlige ting, der fortæller noget om hvem han var som person, men også noget om hvad han betød for andre mennesker.

4.3 Kremering

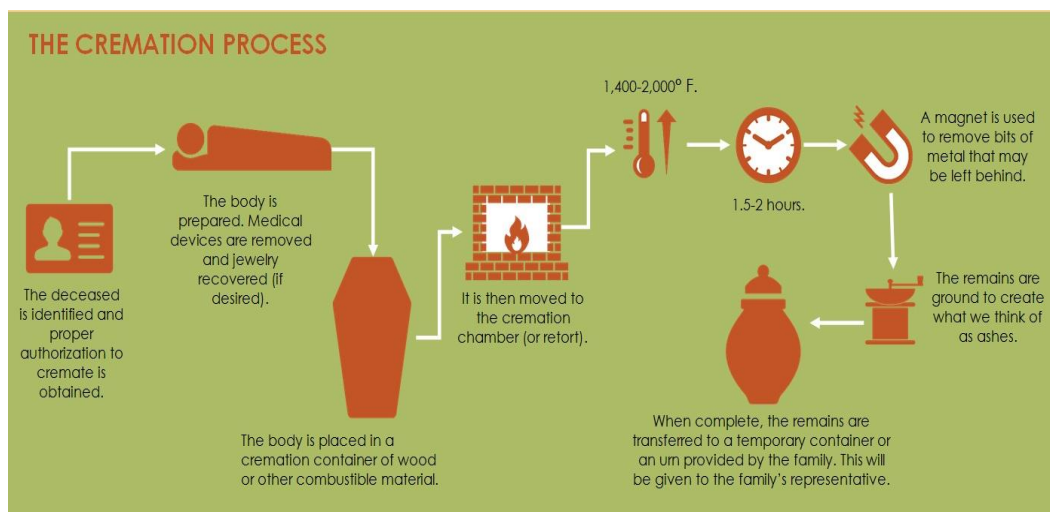
Kremering eller afbrænding af de døde, har gennemgået en stor evolution igennem årtierne. I begyndelsen var der forskellige metoder, som forskellige folkefærd brugte, i deres kremerings ritual. I Australien blev der brugt rødt ler, hvor de døde blev indsmurt i ler og så brændt. (Iserson, 1994) Dette ritual går mere end 20.000 år tilbage i tiden. I biblen bliver der først omtalt kremering efter afbrændingen af Samuel og hans sønner af israelerne. Det er mærkeligt for på dette tidspunkt var kremering kun for kriminelle, i israelsk kontekst. Dengang var afbrænding også en religiøs sag, mange mente at de døde ville vandre videre efter døden. Derfor var dette også en af årsagerne til brugen af kremering. I moderne tider, blev det brugt på grund af folkesundheds problemer i forbindelse med begravelser. (Iserson, 1994)

En medicinsk underviser fra Yale, har udtalt dette om vores anvendelse af moderne kremering og grunden til vi bruger det.

"Man is pompous in the grave, splendid in ashes...A smaller package to mail...Cremation is tidy."
(Iserson, 1994)

Det er gældende at kremering både er billigere for den afdødes efterladte og det fylder mindre på kirkegårde end almindelig begravelse. Den er mere acceptabel blandt mange religioner, de råder endda folk som skal dø til at bruge denne metode frem for andre. Anvendelsen af kremering er steget radikalt siden moderniseringen af det, tilbage i 1800-tallet. I dag bruger mere end ¾ af jordens befolkning kremering til afskaffelse af deres døde. I Danmark bliver kremering brugt som den mest almindelige måde at håndtere de døde på. (Begravelsesguiden.dk) Samtidig med bestemmelse af, hvad der skal ske med asken, kan der også blive taget stilling til, om der ønskes miljøvenlig eller biologisk håndtering af asken til genplantning af træer. Så udvalget af muligheder er steget i takt med udviklingen af teknologien. I Danmark er vi dog meget rigide med vores regler omkring håndtering af asken efter kremering. Vi har nogle meget stramme regler om hvordan asken skal spredes ved en maritim begravelse, og love der siger, at man ikke må opbevare asken i hjemmet, mens man i andre lande, godt må have urnen stående i hjemmet, eller nedsænke urnen i vandet under den maritime begravelse. (Bilag - interview med Naja) Og måden selve kremeringen

foregår på i dag, er langt mere avanceret end tidligere. Tidligere blev man brændt på et bål, som blev bygget til afbrænding af lig. I dag har vi specialdesignet ovne til kister og avanceret teknologi til styringen af disse ovne.

(Funeralwise, 2020)

I Danmark findes der et system der hedder Brandsoft der bliver brugt af bedemændene. Dette er et system som samarbejder med CPR-registret med kirkeministeriet. Dette system gør det nemmere og enklere for bedemændene, når de for eksempel skal anmelde dødsfald. Selve teknologien bag kremeringen sker ved at den afdøde har en stregkode der kobler sig til dens CPR-nummer. Denne stregkode bliver brugt til først og fremmest at holde orden i hvem de forskellige personer er, men også for at holde styr på hvem der skal kremeres som den næste. (Bilag - interview med Naja) Før kremeringen bliver den afdøde præpareret så hvis de har nogle medicinske apparater eller smykker, bliver de ting fjernet medmindre andet er aftalt med familien. Liget bliver derefter placeret i en ordentlig kiste, så brændingsprocessen sker nemt. I kremeringsprocessen hvor den afdøde bliver kremeret, bliver kisten de ligger i, lagt ind i kremeringsovnen, hvor temperaturen kommer op mellem 760 til 1094 grader. Efter denne proces bliver diverse magnetiske genstande fjernet helt fra asken, så asken kan blive pulveriseret til et fint pulver. Denne aske bliver hældt ned i en urne, som derefter gives til de pårørende. (Funeralwise, 2020)

Efter de pårørende har fået urnen, skal den enten begravnes på en kirkegård, spredes over havet eller, hvis man har mere end 5000 kvadratmeter have, så må man også godt begrave den der. (Bilag - interview med Naja)

Analyse

5.1 Analyse af online mindesider

Online mindesider er en samlet betegnelse for sider på internettet, der er dedikeret til at give de efterladte mulighed for at dele minder, tanker og følelser i de forskellige stadier af sorgprocessen. Dette inkluderer Facebook sider, hjemmesider dedikeret til enkeltpersoner og hjemmesider som tilbyder individuelle sider til brugerne. (Davies og Park, 2012)

I vores analyse af Facebooks grupper, har vi taget udgangspunkt i Facebooks hjælpeside (Facebook, 2020b), såvel som vores egne erfaringer med grupperne, og grupper vi har adgang til som administratorer.

Analysen af memorialised profiler er skrevet ud fra Facebooks hjælpeside (Facebook, 2020a) og Tim Hutchings artikel "wiring death" fra bogen "Emotions, Identity and Death". (Davies and Park, 2012) Vi har desværre ikke haft adgang til memorialised profiler til brug i opgaven.

Hutchings artikel arbejder med flere forskellige emner indenfor mindesider på internettet, men da det kun er nogle af disse emner der overlapper med vores projekt, vil vi specifikt tage fat i hans case om Online memorials og Social Network Sites.

I forhold til mindesider har vi både taget udgangspunkt i Hutchings og i de informationer der er tilgængelige på mindet.dk. (Mindet.dk, 2020)

Vi vil med udgangspunkt i Hansen et. al. (2010), tage et dybere kig på nogle af disse sider, for at finde ud af hvilke muligheder hver af disse sider kan give de pårørende.

Memorialised profil: Du vil altid være i vores Facebookfeed

På Facebook er der to muligheder for at mindes. Den ene mulighed er at oprette en Facebook gruppe, hvor de sørgende kan dele billeder, historier og lignende. Den anden mulighed er at lade den afdødes profil forblive online i såkaldt ”memorialised” tilstand. Dette vil sige at profilen mister nogle af de funktioner den tidligere har haft, men at den ikke bliver slettet. På denne måde fungerer profilen som en fortsættelse af profilen, som den var før dødsfaldet. (Davies og Park, 2012)

Detaljerne for hvad en memorialised profil kan, vælges af den person, den afdøde har valgt som ansvarlig for profilen. Vedkommende vælger så, om den afdødes venner og-eller fremmede skal kunne skrive på profilen og dele opslag. Det er også denne person, der evt. kan vælge at slette profilen igen. (Facebook, 2020a)

Kommunikation med siden fungerer typisk asynkront. Det er dog kun noget man kan antage. Fordi profilen ikke kan give svar, vil denne funktion principielt set, være helt uden for begreberne. Dette ville dog være at ignorere det samspil der er imellem de pårørende. De pårørende har nemlig stadig mulighed for at reagere på hinandens opslag på siden. (Davies and Park, 2012)

Dette gøres asynkront, da det ligger i forlængelse af Facebooks opslags funktion, hvor man nogle gange først ser opslaget flere timer efter det er postet. Der kan dog være tidspunkter hvor kommunikationen er mere synkron, men dette afhænger fuldstændigt af brugerne.

Hvorvidt forholdet mellem antallet af afsendere og antallet af modtagere har ændret sig fra en aktiv til en memorialised profil, er svært at vurdere. På den ene side kan man stadig skrive og læse lige så let og så meget som før, på den anden side vil der være sket en ændring i hvad man finder relevant at dele. Hvor det før var ting man tænkte kunne være interessant for den afdøde, vil det nu være minder.

I forhold til genren for grundelementerne, er der mange muligheder. Alt efter profilens indstillinger, kan du stadig dele de samme ting som før. Det kan være billeder, video eller tekst, eller endda et link til andre sider hvis det er vigtigt for dig. Dermed kan man for eksempel dele en

sang der minder en om den afdøde, eller en video fra da man var sammen. Man kan også dele et lille skriv om hvor meget man savner brugeren. (Facebook, 2020a)

Der er ingen officiel max længde på tekster på Facebook, men det betyder ikke at der ikke er en standard. Tekst-feltet lægge op til en forholdsvis kort tekst, på ca. 5-10 linjer, men det er muligt at skrive meget mere. Derudover ”belønner” Facebook korte tekster, ved at give mulighed for at vælge en baggrund, hvis teksten er mindre end 130 tegn.

Kontrollen over disse elementer ligger hos den såkaldte ”legacy contact”, som den afdøde selv har valgt. Denne person har så mulighed for at acceptere nye venneanmodninger på afdødes vegne, pinne et opslag på profilen, ændre profilbillede og coverbillede, bestemme hvem der kan se posts og hvem der kan poste på profilen, samt i yderste instans at slette profilen helt.

Hvis den afdøde ikke har valgt en legacy contact, vil disse funktioner forsvinde helt. (Facebook, 2010a)

I forhold til de forbindelser der kan skabes med en memorialised profil, vil det typisk være implicite forbindelser, da størstedelen af forbindelserne sker indirekte igennem dine interaktioner med andre pårørende.

Der er dog en eksplicit forbindelse i form af dit Facebook venskab med den afdøde.

Som udgangspunkt gemmer Facebook alt indhold, uden nogen data for sletning, men fordi legacy kontakten kan vælge at slette profilen, kan der stadig ske et tab af indhold den vej igennem. Det skal også siges, at en del af fordelene ved at beholde profilen, er at indholdet netop ikke slettes når en person dør, så man kan holde fast i de minder der ellers ville være forsvundet.

Facebook Grupper: Vi ville ønske du var her med os.

Et alternativ er at oprette enten en side eller en gruppe på Facebook. En Facebook side er i dette tilfælde meget centralt styret. Der er en eller flere administratorer, som har det overordnede ansvar, og styrer hvad der vises på siden.

Modsat er det med Facebook grupper, der er mere åbne og giver mulighed for at medlemmerne af gruppen kan poste løbende. Administratoren på disse grupper kan vælge at gøre dem enten offentlige, private eller skjulte. (Facebook, 2020b)

Mindegrupperne er, i modsætning til en memorialised profil, ikke en fortsættelse af den oprindelige profil, men sit helt eget. Derfor er der en række forskelle, men der er også en række ligheder.

De tidligere billeder ville skulle lægges op igen, hvis de skal være en del af siden. Man kan ikke gå tilbage i tidslinjen for at se gamle minder, men derfor kan man stadig dele nye minder som man måske ikke har delt før.

Tempoet for interaktionen er stadig asynkront, da det igen følger Facebooks tempo og rytme, hvor man ofte først ser opslag et stykke tid efter at de er blevet delt. Derudover kan det, alt efter gruppens størrelse, være noget hvor man gennemgår flere post på en gang og reagerer løbende. Derfor vil der potentielt være lang tid imellem at noget bliver delt, og at de sidste bliver færdige med at reagere på det.

Der er dog kommet en funktion hvor man kan lave et ”rum” med mulighed for voice- og video chat. Disse ville i så fald være synkron kommunikation. Vi har dog på nuværende tidspunkt ikke kendskab til nogle mindegrupper, der har gjort brug af denne funktion. (Facebook, 2020b)

Derudover kan længden på opslag blive påvirket af den kultur man fostrer i gruppen. Hvis der opstår en tendens til, at man skriver lange minder, kan det blive mere almindeligt, hvorimod der også kan opstå tendens til at de bliver kortere, hvis det er det der er almindeligt i den pågældende gruppe.

En anden detalje er, at hvor almindelige Facebook opslag er skrevet til at blive læst, og derfor bliver kortere af hensyn til læseren, kan nogle pårørende vælge at skrive for deres egen skyld, hvilket kan betyde at opslagene bliver længere.

Ligesom med profilen kan man dele både billeder, videoer og tekst. Der er ikke den store forskel på størrelseskravene for disse. (Facebook, 2020b)

Facebook har den funktion hvor man kan sætte coverbilleder på sin profil, men man kan også gøre det på Facebookgrupperne. Dette er en mulighed for at personliggøre siden endnu mere. (Facebook 2020b)

En af de største forskelle i forhold til indhold og længde valg, vil måske være, at selvom begge dele kan gøres offentligt, lægger profilen op til at man målretter sine opslag imod den afdøde, hvor gruppen lægger op til, at man deler med de andre pårørende.

En større forskel er i forhold til kontrol. Der er nemlig stor forskel på hvordan gruppen modereres i forhold til profilen. Hvor profilen kan have én ansvarlig, der er valgt af den afdøde, vil grupperne have mindst en, men somme tider flere administratorer der er valgt af den person som har startet gruppen. Den person der har oprettet gruppen vil automatisk have administrator privilegier, og bestemmer selv om der skal være andre administratorer. (Facebook, 2020b)

Det er administratorerne der styrer, om gruppen skal være privat eller offentligt, og dermed om det kun er brugerne i gruppen der kan se opslag, eller om man kan læse med selvom man ikke er en del af gruppen. Det er dog stadig kun gruppemedlemmer der kan skrive i gruppen. (Facebook, 2020b)

Vi har også oplevet at det kan være muligt at vælge at opslag skal kunne godkendes af administrator før de kan dele, eller endda gøre så det kun er administratorerne der kan dele indhold i gruppen.

I forhold til hvem der bliver medlemmer af gruppen, kan dette gøres så medlemmer enten ikke skal godkendes og dermed bare kommer ind når de ansøger, eller det kan gøres, så de skal godkendes af enten en ven der allerede er medlem af gruppen eller af gruppens administratorer. (Facebook, 2020b)

Til sidst skal det nævnes at man har mulighed for at lave både officielle regler for gruppen, som vil være synlige for alle medlemmer, samt lave pre-valgte spørgsmål til nye medlemmer i ansøgningsprocessen, som skal besvares inden man bliver optaget.

Administratorer kan også lave emner, så det bliver lettere at finde tidligere opslag. (Facebook 2020b)

I forhold til at styre hvad og hvor meget du ser, følger dette Facebooks almindelige systemer. Facebook har nogle bestemte retningslinjer, og hvis de bliver overtrådt, bliver det opslag, som har overtrådt retningslinjerne, fjernet. (Facebook, 2020b)

I forhold til hvor længe indholdet bliver på siden, er dette igen op til gruppens administratorer, såvel som dem der har lagt indholdet op til at starte med, men opslagene skal slettes manuelt.

Der blinker en stjerne på internettet – mindet.dk

Hvis man ikke er tilfreds med Facebooks muligheder, kan man vælge at gøre brug af en af de mindesider der ellers findes online. Disse er hjemmesider specielt dedikeret til at mindes den afdøde, her tæller sider som Mindet.dk.

På mindet.dk har man mulighed for at oprette et minde om en afdød. Dette er en side der er særligt tilknyttet den afdøde, og der kan kun findes en per afdød. Det vil sige at der kun er en person der skaber mindet, man har dog en lang række muligheder som bruger, der ikke kræver login. (Mindet.dk, 2020)

Som med de muligheder vi har set på Facebook, er kommunikationen primært asynkront. Der kan gå timer, dage, måneder og år imellem at noget bliver delt og at man reagere på det. Der er dog typer af opslag der lægge op til umiddelbar hurtig reaktion, blandt andet når der er tale om årsdage.

De minder vi har observeret har typisk et sted imellem 3 og 21 linjers tekst, og et billede eller to af den afdøde. Ud over tekst kan minderne også inkludere musik og billeder. Vi har ikke observeret nogen mulighed for at dele video-filer.

På grund af ejerskifte af Mindet.dk i 2016 og følgende ændringer i designet, er der stor forskel på hvordan de enkelte minder både ser ud, og hvilke muligheder de tilbyder i forhold til interaktion. Vi vil fortrinsvist fokusere på de minder der er oprettet efter 2016. (Mindet.dk, 2020)

Under hvert minde, finder man en række mulige måder at interagere med det. Man behøver ikke at oprette en profil for at bruge disse funktioner. En profil skal kun oprettes for at skabe selve mindet, til gengæld skal man opgive navn og e-mail på mange af funktionerne. (Mindet.dk, 2020)

En af disse funktioner er ”del en tanke” der er et kort tekstfelt, som tilbyder plads til en lille besked på 200 tegn.

Derudover har hvert minde en stjernehimmel, hvor man kan placere en stjerne med sit navn.

Der er også mulighed for at tænde et lys, som er en måde hvorpå man kan mindes dem man har fået, elsket og mistet. (Mindet.dk, 2020)

Som nævnt skal man ikke logge ind, for at interagere med mindet. Dette sænker barriereadgangen og kan potentielt gøre, at flere vælger at besøge siden og for eksempel sætte en stjerne på himmelen eller sende en besked. Det kan dog også fjerne en del af barrieren, for eksempel med hensyn til spam og anden uønsket adfærd. Vi har desværre ikke kunne finde nogen beskrivelse af, hvordan sidens moderations-system virker, men vi har heller ikke kunnet observere tegn på misbrug af systemet. Så vi antager at der er forholdsvis striks moderation på siden.

Det er også muligt for brugere at skjule indlæg fra andre, hvis man ikke ønsker at se deres opslag. (Mindet.dk, 2020)

I vores gennemsøgning af siden, har vi fundet minder tilbage fra 2008. De beskeder og opslag fra andre end minde-holderen, går også typisk tilbage til mindets oprettelse. Derfor antager vi ikke at der fjernes opslag fra siden, medmindre disse indeholder anstødeligt indhold.

Skabt i dit billede – egen hjemmeside for den afdøde

En sidste mulighed for at mindes, er at oprette sin egen hjemmeside, specielt dedikeret til den afdøde. Dette er ganske vist den mulighed der giver mest kontrol, men er også den der kræver mest i både energi, tid og pris. Man vil nemlig være nødt til at få hjemmesiden designet, og efterfølgende skal den holdes ved lige, blandt andet i form af servere man kan have kørende. I nogle lande kan man få hjælp til dette fra sin bedemand. (Davies og Park, 2012)

Vi vil ikke dedikere ret meget plads til denne mulighed, men blot understrege at hvis man vælger dette, kan der være en lang række emner man skal tage højde for. Vil man give de besøgende mulighed for at dele opslag? Hvilke typer af indhold betragter man som vigtige, billeder, videoer eller bare tekst? Skal besøgende kunne interagere med indholdet? Og i så fald, hvordan undgår man misbrug? Dette er bare nogle af de spørgsmål, man skal stille sig selv, hvis man vil oprette en hjemmeside fra bunden.

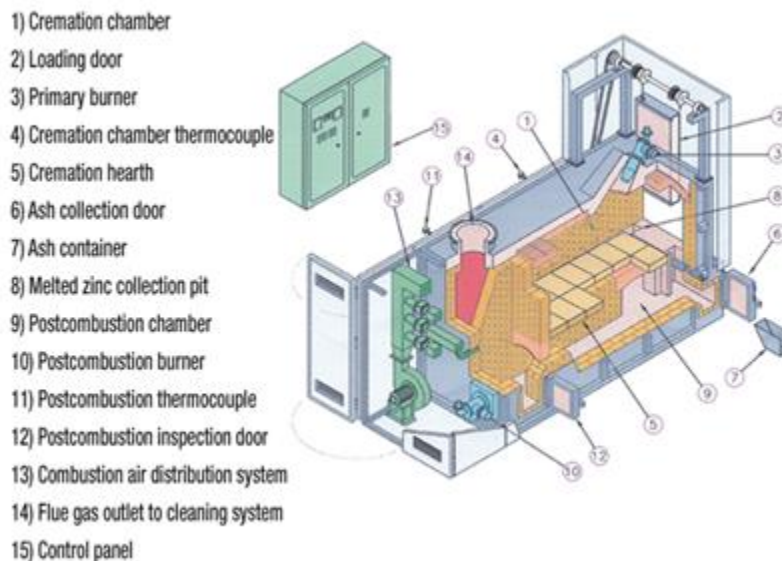
5.2 Analyse af kremering

Når mennesker tænker på kremering, så er der mange mennesker, der ikke er klar over den teknologi, som ligger bag hele udførelsen af afbrænding af et menneske. Teknologien som vi har til rådighed i dag, var ikke tilgængelig, da afbrændingen af mennesker var noget som foregik ude i det fri på et åbent bål. I det samfund vi kender i dag, bruger man ikke ler til at svøbe de afdøde ind i, og der bruges heller ikke kremering for folkesundheden, da vi i dag har avanceret teknologi og moderne medicin, som kan holdes os raske. Vi bruger i dag nye former for teknologi til afbrænding af vores afdøde, som lever op til vores tids teknologiske kapacitet.

Teknologiske systemer og artefakter

Vores teknologiske kapacitet er stor i samfundet i dag. Det giver os muligheder som vores forgængere ikke havde, som at kunne skabe ovne til afbrænding af lig på et industrielt niveau. I konstruktionen og brugen af krematoriet, er der tale om et teknologisk system. Det teknologiske system er både ovnen, og så processen af systemet som omgiver selve krematoriets funktion. For

at kunne konstruere ovne af den kaliber, så er der blevet konstrueret forskellige artefakter, som alle skulle bruges til konstruktionen af en kremerings ovn.

(Cremator Design, 2020)

Hver af de artefakter eller konstruerede objekter til ovnen, er sammenkoblet til et system, kremeringsovnen. Den tekniske viden, for at kunne bygge en ovn som denne, er vigtig for designerne og ingeniørerne. Der er behov for det tekniske kendskab, for at konstruere et fly eller en ovn som denne, med alt det isenkram, som bliver brugt. Som Vincenti fortæller med de 6 kategorier som er fundamentale i mange former for konstruktioner. De fundamentale koncepter er: Design kriterie og specifikationer, teoretiske redskaber, kvantitative data, praktiske hensyn og design redskaber. (De Vries, 2016) De artefakter, som gør ovnen funktionel, skal fungere som et system, som kan være kontrolpanelet eller den primære brænder, som i dag er centrale artefakter. Alle komponenterne skal kunne fungere sammen, og derfor er det vigtigt, at der er en forståelse omkring den tekniske viden, så hvert enkelt artefakt, som er i ovnen, fungerer rigtigt. Det gør det muligt for ovnen at fungere som et teknologisk system, da hvert artefakt i ovnen udføre en handling, som ender med at mennesket bliver brændt til aske. Dette system udfører en proces for et krematorium, som gør dem i stand til at kremere lig. Denne proces er også kendetegnet ved at være et system der udfører handlingerne, som et samlet system. I et interview med bedemanden

Naja, blev vi gjort opmærksomme på hvordan systemet fungerer i praksis. Når en person dør og skal fragtes til krematoriet, så er teknologien i dag så langt fremme, at CPR-registret registrerer hver enkelt dødsfald, og på den måde gør det lettere for krematorierne.

”Så har man et system hvor man taster afdødes CPR-nummer ind. Det samarbejder også med CPR-registeret så henter det afdødes navn og data og så skal man ligesom registrere at nu har man indleveret kisten.”

(Bilag - interview med Naja)

Så bliver processen omkring den døde behandling, fra bedemanden har overtaget liget til at det bliver brændt, en lettere proces, som er en del af det andet tekniske system. Dette system indebærer også at bedemændene transportere ligene til krematoriet, hvorefter de bruger stregcodescannere, som er synkroniseret med CPR-registret, så både bedemændene og krematoriets arbejde er overskueligt. Naja fortæller også at det er blevet et væsentligt lettere arbejde end tidligere, efter hendes mere end 12 år i branchen. Hendes egen holdning til, at den afdøde er blevet til en lille stregkode, er ikke særlig god, men samtidig erkender hun, at denne teknologi forhindre fejl, som tidligere var en del af erhvervet. Dette kan også ses i Gintberg og kirken, hvor Sjællands største krematorium viser hvordan deres teknologi gør processen mere enkel. Dette følger også det som Naja siger, omkring det tekniske system der er på plads derimellem. (Gintberg og Kirken, 2014) Samtidig er systemet på selve krematoriet styret gennem et system, som vises i Gintberg og Kirken. Her bliver det fremlagt, at både systemet for bedemændene og kisterne er blevet et moderne system og et samlebånds system, som også er det Naja kritiserer. Hendes kritik handler om, at der bliver lagt mindre vægt på personen, og mere vægt på det overordnede system, som kontrollerer håndteringen af kisterne.

Indre Mekanismer og processor

I en kremeringsovn er der forskellige mekanismer og processer, som får ovnen til at fungere gennem de artefakter, som er installeret. I en kremeringsovn, skal ovnen kunne nå en virkelig høj temperatur, derfor er delene i den specialdesignet. For at give en forståelse for hvad indre processer og mekanismer drejer sig om, så er det operationelle princip.

"in brief, how the device works"

(Jørgensen, 2019)

Det er uddybningen af hvordan selve ovnens processer fungerer sammen, og hvordan mekanismerne i ovnen sørger for at det bliver udført.

I krematoriet bliver kisten rullet ind i ovnen på rullebånd, som ved hjælp af en proces bliver kørt ud så kisten bliver rullet ind i ovnen. Derefter bliver selve ovnen indstillet på computerskærmen der styrer ovnen, altså det system som kontrollerer selve ovnen og overvåger dens handlinger, som vist i figuren i det ovenstående afsnit. Alt efter hvor stor kisten og personen er, er der visse forhold for mekanismen inde i ovnen. Computeren kan indstilles til nødvendig temperatur og varighed, alt efter disse forhold. Der findes flere mekanismer, som den enkelte ovn kan virke med, såsom naturgas, strøm eller olie. Der er mekanismer, som både kan afhjælpe røg i afbrændingen og det har gøre med, om den enten er drevet på strøm eller på olie.

Der er forskellige udgaver af røgudvikling, som også hænger sammen med udluftningen og hvor meget røg der kommer fra selve lig afbrændingen. Ovnene har mulighed for at tilføre ilt, samt udlede den gennem ovnen. Alle disse indre processer, som kan opstå under en kremering, kommer også an på hvor ny krematorieovnen er. (Iserson, 1994) I de nyeste ovne er der også tre brændere i stedet for bare en eller to, som der er i de ældre krematorier. Derudover er selve kremeringsovnene blevet mere miljøvenlige end de var tidligere, og inde i ovnen, når det første rum i ovnen er færdigt med at brænde liget, så sker der det, at det andet rum brænder partikler og støv fra første rum. Som nævnt tidligere i vores redegørelse, så bliver asken rensed før det bliver hældt på en urne, og efter den proces, bliver resterne knust. Derefter kommer den rensede aske ned i en cremulator, der fungerer som en blænder og maler asken fint. (Kim, 2009)

5.3 Analyse af interview

Begravelsens betydning

En af de ting vi gerne ville have opklaret igennem vores interview, er i forhold til begravelsens funktion, og hvilken rolle de mange ritualer og traditioner spiller for de efterladte. Derfor har vi stillet dette spørgsmål til både den bedemand vi har snakket med, og de pårørende vi har haft kontakt med.

Bedemanden Naja, fortæller om en overgang fra viden til forståelse. Ifølge hende er der en forskel på at vide at nogen er død, fordi man har fået det fortalt og at forstå at det er sket. Hun peger på ritualerne og begravelsen som noget der kan skabe denne forståelse.

I forbindelse med et dødsfald, er der flere som har svært ved at acceptere den virkelighed, som har ramt dem. De har mistet et familiemedlem eller en ven i deres liv. Det sætter et behov for nogle metoder, til at forstå det frygtelig tab, som de har lidt. Når forståelsen skal fremmes, kan ritualer forbedre vores opfattelse af, at de er døde og gøre hele processen nemmere. Det er i hvert fald noget, som Naja, lægger meget vægt på, i sin opfattelse af at fremme forståelsen hos de pårørende.

”Altså man kan jo sige at, i forbindelse med dødsfald så er en ting, at man ved at døden er indtruffet, at nogen er død, en anden ting er at forstå det. Det er to meget forskellige ting. Så når man ved morfar er død, så er det ikke det samme som at man har forstået at han er død. Ritualerne de ordner på en eller anden måde verden.”

(Bilag - interview med Naja)

Det handler nemlig om, at ritualerne ordner verden og sætter døden ind i en anden kontekst, eller en anden fortælling så at sige. Vigtigheden begrænser sig dog ikke kun til de store overgangsritualer, men hverdagsritualerne er, ifølge Naja, også meget vigtige.

En anden vigtig pointe er at ritualerne er sociale. Det er igennem dette element ritualerne får deres kræft. De bliver styrket af at der er vidner til dem og de mister deres kræft hvis de ikke bliver delt med andre. (Bilag - interview med Naja)

Betydningen af ritualerne kan særligt ses, i vores interviews med John og Pernille. John fortæller, at før selve begravelsen, havde hans ven Michael fået konstateret kræft, og det var et langt sygdomsforløb. Da han blev indlagt, og de fik at vide, at det nok var sidste gang, så var John inde og besøge ham hver dag. John fortæller, at fordi han var inde og besøge ham hver dag, så havde han brug for at være med til begravelsen, for at afslutte det ordentligt.

"Jeg havde, altså, da han blev indlagt der, og vi fik at vide at det var nok sidste gang, så kom jeg hver dag og besøgte ham på hospitalet. Så jeg havde ligesom brug for, også at få det fuldt helt til dørs ik'? Det var også derfor at det var så hårdt, fordi det var ligesom der hvor du indser at, at nu er det slut, altså der er ikke noget, der er ikke nogen der hoppe ud lige pludselig med balloner, og siger "haha tillykke, du er med på skjult kamera, han er slet ikke død!", du ved. Nu var det helt hundrede procent definitivt, det var, så at sige, sømmet i kisten."

(Bilag - Interview med John)

Selvom John var klar på, at Michael snart ville gå bort, og han var inde hos ham, så var det ikke en rigtig afsked for ham. Han mener selv, at det er vigtigt at være der til begravelsen, for at vise den sidste respekt, og for at følge ham, indtil han er nede i jorden. Begravelsen er for ham, også med til at gøre hele forløbet virkeligt. Den hjælper med forståelsen af, at det rent faktisk er virkeligheden, og at han ikke kommer tilbage. (Bilag - interview med John)

Dette taler bedemanden Naja også om, i vores interview med hende, som vi vil komme ind på i afsnittet om personliggørelse af ritualet. Det personlige præg, som Naja snakker om, ses i John beretning, hvor han fortæller at han for den ordentlige afsked ved at kaste noget jord på Michaels kiste, og at han ser ham komme i jorden, og kan følge ham indtil det er helt overstået. Som pointeret tidligere, så er en af grundene til at John tog til begravelse, at det giver en form afslutning på hele forløbet. Det hjælper med at forstå virkeligheden i, at den afdøde er væk, og ikke kommer tilbage, og han havde brug for at følge ham, helt til graven.

Han mener derudover, at det er det rigtige at gøre, og pointerer også, at det er uhøfligt og respektløst, ikke at tage med til begravelsen. (Bilag - interview med John)

John har dog også et anden grund til, at det betyder meget for ham at komme med til begravelsen. Da han var lille, døde hans bedsteforældre, og hans forældre besluttede, at han ikke skulle med til begravelsen.

”Altså, fordi man, og så fordi jeg har nogle bedsteforældre der blev begravet hvor jeg var, jeg var lille, og min mor syntes ikke at jeg skulle med til begravelsen. Og det har senere hen generet mig. Så derfor, så synes jeg at, du ved, jeg ligesom traf en beslutning om at nu må jeg hellere være med til alle begravelser der kommer fra nu af, agtigt, ik”

(Bilag - interview med John)

Da det er noget der har gået ham på senere, har han besluttet at tage med til de begravelser han kan, da han mener, at man lærer noget af det. Som med meget andet, så bliver det lettere, desto mere man gør det, og selvom han er typen der græder meget til begravelser, så bliver det stadig nemmere, desto flere gange han gør det. Derudover, er det en af de måder, John håndterer sin sorg på, og han har brug for at være der, selvom han også forstår, at alle håndterer sorg forskelligt.

(Bilag - interview med John)

Det er anderledes for de tre andre vi holdt interview med. I Pernilles tilfælde, stiller hun sig selv spørgsmålet, om der overhovedet var en pointe i at tage til selve begravelsen. Dette er fordi selve begravelsen var en skuffelse for Pernille, som vi kommer ind på hun snakkede om i det tidligere afsnit. Pernille har dog besøgt graven flere gange, og selvom begravelsen ikke var den store succes, så er turen til graven, efter farfarens død, stadig et ritual hun følger, sammen med noget af sin familie. (Bilag - interview med Pernille)

Alex mener at hvis man er klar til at tage til begravelsen, skal man selvfølgelig gøre det, men hvis man ikke er det, behøver man ikke at gøre det. Det er også i orden at besøge gravstedet, mange år senere hvis det først er der, hvor man er parat til at sige farvel.

”Det vigtigste er du nok ser det objektivt, at du har lyst til at være der. Det nytter ikke du kommer til en du ikke vil være til. Begravelse skal være for at gavne dig som individ til at sige farvel. Ikke for tvinge dig til at sige farvel. Hvis du ikke har hjerte og sind til at sige farvel lige nu, så gør det 20 år senere med en buket roser på graven. Altså tag din tid.”

(Bilag - Interview med Alex)

Alex siger her at det vigtigste er, at for dig som individ, skal du gøre som du føler for, og med den tid det tager. Man behøver ikke at presse sig selv til at gøre noget, som man ikke vil, gravpladsen vil altid være der, selv 20 år senere, og det er et sted man altid kan gå hen hvis man har brug for det.

Selve begravelsens funktion mener Alex, kommer meget an på hvem du er, og hvad dit behov er. Hvis dit behov for at tage til begravelsen er meget nødvendigt for at tage afsked, så skal man også gøre det, men hvis man ikke er parat til at farvel, er det okay at vente. (Bilag - interview med Alex)

Hvor begravelsen er noget sentimentalt for de andre, så beskriver Anna fortrinsvist begravelsen som et praktisk anliggende, mere end som noget sentimentalt. Hun udtrykker ikke et behov i forhold til selve ceremonien, men omtaler det i højere grad som noget der, hører sig til. (Bilag - interview med Anna)

Personliggørelse af ritualet og mindet

Nogle pårørende vil gerne have et element, som reflekterer den afdøde, såsom noget musik eller en ting på kisten, som er særligt knyttet til dem. Så er der de mennesker, som ingen tro har på det hellige, og vælger at holde begravelsen uden for guds hus. Dette sætter nye krav til bedemændene, som skal være innovative og komme op med nye metoder, som giver de pårørende nye valg, specielt med familier der ikke har prøvet det før.

Ud over det personlige præg, så fortæller Naja også, at det sociale element er uhyre vigtig for gennemslagskraften blandt de pårørende. Der er visse elementer, som gør sig gældende blandt pårørende. (Bilag – Interview med Naja)

Mindet og ritualer, både uden for kirken og inden for kirken, er vigtig for mange. Dette gør sig også gældende for nogle af de pårørende vi har snakket med, angående ritualer til den begravelse de deltog i. Der har de delvist bakket op omkring hver deres måde at mindes på, og de gennemfører hver deres ritual på en måde, der hjælper dem med at mindes den afdøde. Vi snakkede med fire forskellige personer der havde mistet nogen i familien, eller nogen de var tætte på. Det personlige præg, som Naja snakker om, ses i John beretning, hvor han fortæller at han for den ordentlige afsked ved at kaste noget jord på Michaels kiste, og at han ser ham komme i jorden, og kan følge ham indtil det er helt overstået.

John mistede en meget nær ven, Michael, for fem år siden. Michael var halvt spanier, og var en del af en katolsk familie. Selvom religion ikke betød særligt meget for Michael selv, så betød det noget for hans familie, at han blev begravet med et kristent ritual. Det var også Michaels familie der traf valgene til begravelsen, og de fik lavet en god blanding, af deres egne behov i forhold til deres religion, og Michaels ånd, så det passede til det, han ville have ønsket sig.

John beskriver selv ceremonien som fornem og nydelig, hvor der hverken var for meget eller for lidt ceremonielt og religiøst over den. Den var meget balanceret på det punkt.

De havde nogle af de normale traditioner med i begravelsen, såsom at familien bærer kisten ud af kirken, og at man får lov til at kaste noget jord på kisten. Derudover havde begravelsen også et mere personligt præg. Michael samlede på dyre hatte fra Seifert, og under hele begravelsen, havde hans familie alle sammen en af hans hatte på.

” Ja, det var lige i ånden ”

(Bilag - Interview med John)

Dette var altså med til at gøre begravelsen mere personlig, og var en god måde at vise respekt for, og mindes Michael.

Efter begravelsen har John og nogle af Michaels venner mødtes hvert år, på hans dødsdag, ved hans grav. På graven lægger de en stor buket blomster, som de hver betaler 50 kr. til. John

indrømmer at blomsterne mest er for Michaels familie. De vil gerne vise hans familie, at de ikke har glemt ham, selvom han ikke er der mere.

”Det vil sige, det er ikke for vores skyld og det er ikke for Michaels skyld, han ville sige, brug nu de penge på nogle bajere eller et eller andet men. Det er jo fordi vi ved jo at hans familie kommer meget i de dage, selvfølgelig. Så, og de vil jo blive glade for at se at der har været nogen andre og huske at han du ved.”

(Bilag - Interview med John)

Udover blomsterne, så ryger vennerne en joint sammen, også dem der ikke ryger længere, og drikker en meget lille tår af noget meget dyr whisky, som Michael samlede på. Dette er en måde for dem at huske ham på, og gøre noget, som var en stor del af hans liv. Efter graven, så går de videre, og drikker nogle øl, og fortæller historier om Michael. Dette ritual er altid det samme, det starter med den samme sætning hver gang, og så går det på runde, hvor alle fortæller deres historie. Der er ikke nogen regler for disse historier. Det må gerne være den samme historie hver gang.

Ud fra dette ritual, som de gør hvert år, så sikre de sig, at de altid ser hinanden mindst en gang om året, og det er med til at sikre, at Michael ikke bliver glemt, eller at hans familie tror han bliver glemt af hans gamle omgangskreds. (Bilag - interview med John)

For Alex var begravelsen ikke nem, da han først lige havde genoptaget kontakten til sin mormor, så begravelsen betød meget for ham. Lige før jul fik Alex's mormor konstateret brystkræft, det gik godt i starten, men nærmest fra den ene dag til den anden døde Alex's mormor, og han mistede sin mormor lige før covid-19 ramte. Det var svært for Alex da han kun havde haft kontakt til den side af familien i halvandet år. Selvom de ikke havde snakket sammen hele Alex's liv følte Alex stadig at mormoren ville Alex alt godt og var ked af at kontakten var mistet i så mange år. Alex's mormor var en person, som Alex manglede i sit liv og var meget taknemlig for at have i sit liv igen, selvom det var kortvarigt. Alex brugte rigtig meget tid sammen med mormoren og den side af familien, da kontakten blev genoprettet. Dog kunne Alex godt føle sig som om, han ikke var en del af familien, da kendskabet ikke var særlig godt.

Lige før Alex's mormor døde, sagde mormoren, at hun gerne ville have at Alex skulle lægge en singulær rose på hendes kiste, hvis Alex kom til begravelsen. Dette betød meget for Alex, da det er en måde for hans mormor at sige til ham, at han er en del af familien. Denne rose er hvad Alex husker bedst fra begravelsen. Han husker selve begravelsen, som at den var hurtigt overstået, og ville faktisk havde ønsket at den var længere end halvanden til to timer. Han fortæller:

"Det virkede lidt som om der var lidt tidspres på, at det skulle bare overstås. Og jeg ved godt det kan være et valg fra familien, at vi ikke skulle gå og tynges så længe over det"
(Bilag - interview med Alex)

Alex følte ikke at der var nok tid til at sige ordentligt farvel til mormoren. Det var ikke kun til begravelsen han følte at der ikke var nok tid. Alex ville ønske at der havde været mere tid sammen med mormoren, da der var så mange historier der blev fortalt, og sikkert også nogle historier der er glemt for altid. Det var meget at tage ind på en gang. Det var Alex's onkel og moster der stod for de praktiske valg, men præsten hjalp dem meget, så begravelsen blev meget kirkelig. Alex's onkel og moster hyrede nogle til at tage sig af de forskellige ting, men det var dem der stod for den endelig beslutning. Alex fortæller:

" (...) for det gik vildt stærkt, efter min mormor døde gik det vildt stærkt. Der gik et par dage fra min mormor døde, til de fik hende begravet. For de ville ikke have hun skulle ligge op, de ville bare gerne have hende ned i jorden."

(Bilag - interview med Alex)

Familien ville bare gerne have mormoren begravet så hurtigt som muligt af ren respekt, så mormoren ikke skulle ligge i en fryser til at hun skulle blive begravet. Resten af familien og nogle venner af familien hjalp meget med at få styr på tingene, specielt med hvad der skulle ske efter de havde været i kirken.

"Familie og venner kom med mad til efter hygget og andre kom med sodavand. Ja, det var hele familien der hjalp hinanden med at få styr på det"

(Bilag - interview med Alex)

Der var mange der stod bag planlægningen af det hele. Det var en fælles indsats for at planlægge hele begravelsen. Alex's mormor havde et ønske om at blive begravet i Ramløse, som er den by hun kom fra, men hele familien besluttede sig for at begrave hende ved hendes mand i stedet. Denne beslutning tog de fordi de ikke kunne flytte hendes mands urne, og de mente at de skulle ligge ved siden af hinanden. Familiens beslutning var også baseret på at de mente deres beslutning var bedre end mormorens, men det kan også være fordi Ramløse ville ligge for langt væk fra familien der ellers bor i nærheden og gerne vil have at hun blev i deres by. (Bilag - interview med Alex)

Hvor begravelsen og det omkringliggende ritual var vigtige for John og Alex, så var det anderledes for Pernille og Anna, men de fandt deres egen måde at mindes på.

Anna på 54 var, i modsætning til de andre, ansvarlig for planlægningen af hendes forældres begravelse. Begravelsen blev holdt som en kirkelig ceremoni, på trods af at hun ikke synes at kirkelige ceremonier er særligt givende, og udtrykker at disse, bare er noget man skal igennem.

Dette har muligvis gjort sig tydeligt ved at hun udtaler, ikke at kunne huske ret meget fra selve ceremonien. Dette kan dog også hænge sammen med chokket over tabet, der muligvis har fyldt for meget, til at give plads til yderligere indtryk.

Hun fortæller yderligere hvordan en stor del af beslutningerne ved ceremonien, blev truffet af præsten.

Det har også været præstens opgave at holde en tale. Informationerne som præsten har skrevet sin tale ud fra, er blandt andet blevet givet af Anna, umiddelbart efter dødsfaldet.

En beslutning som Anna har været med til at træffe, var i forhold til blomsterne, hvor kirken sørgede for en del af dem, men hvor Anna selv havde stået for en krans. Her er det påfaldende at, hvor hun valgte hvide blomster til sin fars begravelse, valgte hun gule blomster til sin mors. Dette gjorde hun for at give et personligt præg til ceremonien, så den passer til personen der bliver begravet. Anna mindes også, at hendes mor, under eget ønske, var blevet kremeret, da hun ikke

brød sig om tanken om at blive begravet. Samlet set, vidner dette om en respekt for den afdødes ønsker.

Noget andet påfaldende er i forhold til længden af ceremonien. Ligesom Alex i det andet interview, vidner Anna om en forholdsvist kort ceremoni, i dette tilfælde under en time. Men i modsætning til Alex, der udtrykte et ønske om at der havde været mere tid, omtaler Anna det som noget positivt, da hun som før nævnt, ikke får meget ud af den kirkelige ceremoni.

Efter selve begravelsen fortæller Anna, at hendes minde-traditioner primært foregår ved at tage ud til selve gravstedet, hvilket gøres op til flere gange om året. Hun har dog ikke fortalt noget om ritualer eller traditioner der hører med til dette besøg. (Bilag - interview med Anna)

Pernille er 26 år, og hun mistede sin farfar i september 2015. Pernilles farfar betød rigtig meget for hende, da de var rigtig tætte med hinanden inden han døde.

For Pernille var selve begravelsen ikke vigtig, og hun kunne godt have levet, uden at have været til den. Dette er fordi, måden begravelsen var på, var meget styret af hendes fars bror, som er meget troende. Der er forskellige måder at forholde sig til hvordan ens kære skal begraves. Der er mange parametre der spiller ind, og der kan være en forskel på hvor troende den afdøde var, og hvor troende familien er. Dette kan give problemer, eller dreje begravelsen i en retning, der ikke falder i den afdødes ånd.

I Pernilles tilfælde var farfaren kristen og hun ville gerne have blandet sig mere, i planlægningen af begravelsen.

”Og jeg tror hvis jeg kunne have lavet det om ville jeg havde blandet mig noget mere, og sørget for at det var mere min farfars ånd end det var min onkels ånd”.

(Bilag – interview med Pernille)

Pernilles ønsker om begravelsen, blev ikke opfyldt, og som resultat følte hun sig mere fraværende, end hvad hun gerne vil huske. Hendes farfars ånd var meget vigtig for hende at have i betragtningen til selve begravelsen. Hun giver udtryk for, at der ikke var nogen tilstedeværelse, af hendes farfars

ånd under ritualen, så hendes minder omhandler sjældent selve begravelsen. (Bilag - interview med Pernille)

Håndtering af afskeden

Bedemanden Naja, giver os nogle efterretninger omkring hvordan de pårørende hver især, håndterer deres afsked, ud fra hendes egen erfaring med de pårørende. Naja beskriver, hvordan man håndterer en afsked, fra de pårørendes side. Hun påpeger at, alt efter hvilken religion de tilhører, kan det ændre måden hvorpå begravelsen og ritualen foregår.

”Og der følger man jo var jeg lige ved at sige i gåseøjne, de religiøse skikke som nu engang knytter sig til eller ritualer som nu engang knytter sig til den specifikke religion der er tale om.”
(Bilag – Interview med Naja)

For langt de fleste kristne, bliver begravelsen enten som kremering eller kistenedsænkelse, men tilhøre man f.eks. troen Islam, så er der væsentlige forskelle på, hvordan begravelsen foregår, og hvordan en bedemand håndterer dem, i forhold til kristne. De skal, ifølge deres religion, håndteres på andre måder end de kristne. Muslimer må ikke brændes, og der gælder et ritual, som foregår ved at, når døden er indtruffet, så skal de efter 24 timer være i jorden. Under forberedelsen til begravelsen bliver der læst bønner, kaldet Janazah, og man bliver vasket og ikklædt hvidt tøj, og begravet med ansigtet mod Mekka. Muslimer er meget fastsatte i deres traditioner, og har kun en måde, hvorpå deres begravelse kan foregå. (Liv&død.dk, 2020)

Efter samtalen med Naja, blev vi klar over, at der er flere måder at tage afsked på. Dette kan enten være som følge af den afdødes religion, og hvordan der står de skal gøre det, ud fra et religionssynspunkt, eller på grund af den afdødes eller familiens ønsker, i forhold til erfaring og det liv, der er levet. Her kunne det være ved at tage nogle ting fra et sted, som den afdøde kunne lide, som nævnt i afsnittet omkring personliggørelse af ritualen. Der kan være objekter som den afdøde holdt af, som f.eks. sit kolonihavehus, og så kan der tages jord derfra, som bliver drysset hen over kisten, som præsterne også gør ved kistebegravelser. (Bilag – Interview med Naja)

For Pernille handlede det ikke så meget om forståelsen, men mere om det religiøse ved begravelsen. Alt afhængig af hvor troende ens familie er, kan det komme til at afspejle begravelsen, og forvandle den til en ubekvem og meget religiøs affære. Dette sker fordi mange af beslutningerne bliver taget fra familiens side. (Bilag - Interview med Pernille) Dette påvirker, som helhed, den oplevelse Pernille udtrykker i hendes erindringer omkring begravelsen.

Pernilles afsked foregik ikke til selve begravelsen, fordi hun var deroppe i dagene op til hans død, så hun fik taget en god afsked med sin farfar. Hendes ytringer omkring begravelsen, er hvad der skulle ændres, for at det blev på hendes måde, og i hendes farfars ånd. Så hendes behov for en afsked var ikke særlig stor.

”Så det var ikke noget han ønskede og det vil så sige uden alkohol, ikke fordi det behøver at være der, men der var så mega saltet suppe, sådan noget kødboller og melboller og nogle meget religiøse mennesker, hvor jeg synes at det var meget malplaceret.”

(Bilag – interview med Pernille)

Dette giver endnu en indsigt i familiens tro, som kommer kraftigt til udtryk, i det som Pernille melder, om det gravøl, som blev holdt efter begravelsen. Der var særlige retter, som henvendte sig til de religiøse mennesker, som var med til begravelsen. Hvis det var Pernille selv, som havde arrangeret begravelsen, så var begravelsen nok ikke blevet så religiøst anlagt. Hendes måde var nok kommet til udtryk, hvis hun havde haft mulighed for at komme til orde, men hendes familie fra Færøerne sørgede for det praktiske. (Bilag - interview med Pernille)

Digitaliseret sorg

Ifølge Naja har online mindesider en række fordele, blandt andet fordi man ikke er begrænset, hverken i forhold til tid, sted eller indhold. Hun fortæller, hvordan mindet har en grundfortælling, som man kan blive ved med at tilføje til, fra de forskellige relationer som den afdøde har haft. Disse bidrag kan have form af anekdoter, billeder og andre ting, som vil blive delt med andre der har adgang til mindet.

Alle der har en ”aktie” i mindet kan tilgå det, alt efter hvor og hvornår det passe ind i deres daglige liv. Dette siger hun, er unikt. Der er ikke andre måder at mindes på der er så ubegrænsede. Desuden påpeger hun hvordan teknologien, på grund af de manglende begrænsninger i tid og rum, kan være en stor hjælp for de pårørende, der ikke kan komme til bisættelsen, for eksempel fordi de bor meget langt væk.

Hun kommer ind på nogle andre teknologier, herunder muligheden for at live-sende bisættelsen for dem der ikke kan være til stede, eller sende billeder fra eventet efterfølgende. Dermed får de mulighed for at være med i en eller anden forstand.

Dog skal det nævnes, at Naja ikke mener at disse teknologier kan være en erstatning for at være fysisk til stede. Det skal derfor kun være en hjælp, når det ikke er muligt selv at være der. (Bilag - interview med Naja)

Denne form for digital begravelse, ville have været rigtig rar for Pernille, hvis det havde været en mulighed. Denne digitalitet, kunne have afholdt hende fra at skulle rejse, hvis der havde været mulighed for at streame begravelsen, som man kan mange steder i dag. Hun giver også selv udtryk for, at hvis det havde været muligt at bruge teknologien på den måde under begravelsen, så var hun ikke sikker på, at hun var taget afsted.

”Men jeg kan måske supplere med for mig havde det måske været lige så fint, hvis vi skal snakke teknologi, at jeg ikke havde brugt 5000 kr. på en flybillet deroppe, at jeg bare kunne have fulgt det online”

(Bilag – interview med Pernille)

Selvom hun gerne vil have en mulighed for at kunne følge begravelsen online, så er der stadig nogle af de traditioner som bruges på Færøerne, hun synes var rigtig flot for den afdøde.

“Når du går ud af kirken, så bærer du kisten hele vejen hen til gravstedet, og der var nok en vel en 3 kilometer, så gå du midt ude på vejen hele vejen derhen og alle der komme kørende forbi

stopper ud af deres biler og ligesom nikker eller bukker sådan for at sige vi har respekt for den døde ik."

"Så det synes jeg er en meget smuk tradition, at der er så meget respekt for den døde(...)"

(Bilag - interview med Pernille)

Hun bevare samtidig mindet omkring den dødes tilstedeværelse. (Bilag - interview med Pernille)

Hverken Pernille eller Anna har gjort brug af online mindesider, efter begravelsen, men det er heller ikke noget de udtrykker sig negativt over for. Det er lidt anderledes for John og Alex.

Selvom John ikke selv mindes ved hjælp af mindesider og digitale minder, så er Michaels Facebook side stadig blevet lavet til en mindeside. Dette er dog ikke fordi, familien havde brug for en online mindeside, men fordi hans Facebook blev hacket. Dette betød, at efter han var blevet begravet, fik John pludselig en besked fra Michael via Facebook, med et phishinglink. Dette var et chok for ham og familien, der lige pludselig fik en besked, fra en de troede var død. Selvom John ikke tror på overtroiske ting, så fik han et kort øjeblik, hvor han tvivlede på alt det, han troede han vidste.

Da de fandt ud af hvad der var sket, lavede de siden til en mindeside, da den så bliver lukket, som normal Facebook side, så ting som hacking ikke kan ske. Selvom John ikke nødvendigvis bruger mindesiden på Facebook, så betyder det dog ikke, at hans familie ikke bruger den, til at mindes Michael. Her kan man dog se, at alle mindes forskelligt. John mindes bedst, ved at holde fast i de ritualer, som han har bygget, med Michaels andre venner. (Bilag - interview med John)

Hvor John har mulighed for at bruge en mindeside, men har valgt at mindes sin ven på andre måder, så har Alex en anden tilgang. Alex fortæller at der ikke rigtig er en mulighed for at besøge mormoren, da hun ligger meget langt væk, i forhold til hvor Alex bor. Alex besøger gravstedet, når resten af familien også bliver besøgt. Desuden får Alex en gang imellem nogle billeder af sin moster og onkel, når de er nede og besøge mormoren, eller hvis de kommer i tanke om en historie. Disse billeder er nogle billeder af Alex's mormor og de bliver sendt enten over SMS, brev eller

over Messenger. Alex fortæller også hvordan hans moster bruger Facebook, når hun bliver emotionel og har brug for at dele billeder og historier om mormoren. Alex bruger også Facebook til at mindes sin mormor, når der bliver postet billeder af hende, og downloader dem ned på sin computer eller mobil, for at have billederne for sig selv, uden at skulle ind på Facebook hver gang. Facebook er en god måde hvorpå man kan finde minder og billeder af nogle personer i sit liv, man ellers ikke ville havde fundet, da nogle ting godt kan være svære at snakke om, når man har en dialog med nogle. Frygten for at vise sig sårbar over for andre kan være svær, så man kan bruge Facebook som et mere trygt alternativ. (Bilag - interview med Alex)

Mangler og afsavn

Selvom der er et helt fast ritual i de kristne begravelser, er der flere og flere, der ikke ønsker en så rigid eller kristen begravelse. Dette kommer til udtryk, ved at der bliver spillet andre sange end salmer i kirken, og der kan være mindre indflydelse fra præsten og kirken som helhed, mens familien tager flere af beslutningerne, i forhold til hele ceremonien. Dette hænger også sammen med, at vi bliver mindre religiøse, og der er flere der vil holde en begravelse, uden folkekirkens regler og indblanding.

Ifølge Naja er dette er af de mange forandringer hun har set i sit erhverv, selvom det ikke altid hænger sammen med en total afvisning af kirken. Dette udmønter sig, både i forhold til en ændring fra det hun kalder den store fortælling til den enkeltes fortælling og et skift i fokus fra biblen til Facebook. Dette skift tydeliggøres blandt andet i form af en tendens til at have flere personlige indslag, der afspejler den der er gået bort, for eksempel ved at der bliver spillet Jazz eller Kim Larsen i kirken. Tillige med det, nævner hun at der er kommet et større fokus på det klimavenlige valg i forhold til begravelsen, dette kan vise sig i form af valg af lettere nedbrydelige materialer til kister og urner. En sidste pointe Naja lagde vægt på er kønsfordelingen i erhvervet. *”Så er der også kommet mange flere kvinder inden for branche og vi er egentlig i ret høj kurs folk vil rigtig gerne have.”*

(Bilag – interview med Naja)

Hun påpeger her både tendensen til at der er kommet flere kvindelige bedemænd, samt at de er kommet i høj kurs blandt pårørende der vælger kvindelige bedemænd, enten fordi afdøde har været kvindesagsforkæmper eller fordi de forbinder kvinder med den omsorg og empati de leder efter hos en bedemand.

Naja snakker dog også om nogle mangler eller forbedringspunkter, når det kommer til begravelser. I takt med at nogle mennesker i Danmark bliver ateister, som Naja også kommer ind på undervejs, giver det færre muligheder for de pårørende, og det gør det svære for hende, da der en nogle lovgivninger på området som gør hendes arbejde mere besværligt. Dette hænger sammen med udviklingen i samfundet, som har gjort at vi som mennesker, har sat mere fokus på den individuelle fortælling, hvor gud og Jesus fyldte meget, før i tiden.

Askespredning over havet er også blevet mere almindeligt. Dette er typisk fordi, det har en betydning for den afdøde, der for eksempel kan have været ude og sejle i dele af deres liv, hvilket hænger godt sammen, med hendes pointe om skiftet til den personlige historie. Askespredningen kan dog også være et praktisk valg, fordi et gravsted kræver pasning og skal holdes ved lige.

Selvom det er blevet mere populært, påpeger Naja, at grundet forbud på området som går 10-15 år tilbage, så er loven ikke opdateret til vores dagligdag. Hvis du f.eks. ville sprede et familiemedlems aske ud over havet, så siger kirkeministeriet, at urnen ikke må nedsænkes i vandet, grundet de etiske og æstetiske love på dette område. I andre lande, må man nedsænke urnen i havet, så asken ikke flyver tilbage på en selv, eller risikere at flyve på land, men dette er ulovligt i Danmark. Dette finder Naja yderste mærkeligt fordi der blandt mennesker i dag, kan være et behov for at træffe deres egne beslutninger om, hvordan de vil håndtere deres afdødes aske.

”Så jeg kunne godt tænke mig at vi arbejder lidt mere, for en mere bøjelig lovgivning, som anerkender altså at vi i dag, har en anden begravelsespraksis end vi havde for 10-15 år siden, men sådan er det med vores begravelseskultur. Den har et efterslæb, både juridisk og kulturelt i forhold til den måde vi i øvrigt lever på i vores samfund, og sådan har det altid været, så det kommer måske en dag.”

(Bilag – Interview med Naja)

Så en bøjelig lovgivning på dette område kan, ifølge Naja, skabe et mere opdateret begravelsessamfund end hvad er aktuelt i det 21. århundrede. I dag har man flere andre praksisser som går mod en mere miljøorienteret retning, i forhold til hvordan de døde bliver begravet. I vores samfund vil vi gerne være miljøorienteret og derfor vælger nogle at gøre deres begravelse grøn. Det sker typisk ved kistens eller urnens bionedbrydelighed, når den kommer i jorden. (Bilag – Interview med Naja)

Hvor Naja fokuserer meget på de mangler der er, inden for hendes profession, så har det en anden betydning for de pårørende vi snakkede med. Da vi snakkede med de pårørende, var vi interesserede i, hvad de følte der manglede ved selve begravelsen, eller hvad de kunne tænke sig, kunne have været anderledes. På dette punkt havde John, Alex og Pernille, noget de savnede.

For John, var det både noget han gerne ville have været en del af, men som han forstod, hvorfor beslutningen var blevet taget. Selvom John syntes det var en fornem og nydelig ceremoni, og han følte han fik lov til at deltage i begravelsen, ved at kaste jord på kisten, så er der altid nogle små ting, som man ville ønske kunne være anderledes, eller man kunne have deltaget i. For John handlede det her om, at kunne bære kisten ud af kirken. Hvis han kunne have hjulpet med det, eller hvis man kunne tilføje et håndtag mere på kisten, så ville han rigtig gerne have været en del af dette ritual. John forstår dog godt, at dette er en del af ritualet, der udføres af familien. Selvom han gerne ville have påtaget sig denne opgave, så ville han også have haft dårlig samvittighed, hvis han havde taget en plads fra et familiemedlem. Så selvom han gerne ville have taget del i dette, så virker han meget tilfreds med den måde, hele begravelsen er forløbet. Dette gælder også den tid der kom før og efter selve begravelsen, selvom det ikke var en nem tid, da Michael var syg med cancer, så var han derinde hver dag, for at være der for ham, i de sidste par dage. Det samme gælder efter begravelsen. Selvom Michaels venner er begyndt at vokse fra hinanden i deres hverdag, så mødes de den ene gang om året og mindes deres ven. Dette er ikke en dag, der handler om dem og deres forhold, men tværtimod handler det om deres forhold til Michael, og mindet om deres ven, der ikke længere er iblandt dem. (Bilag - Interview med John)

I Alex's tilfælde, husker han det som, at det var præsten der styrede begravelsen, hvor Alex havde ønsket at der var nogle der kendte mormoren, som kunne have holdt en tale for at gøre det mere

personligt. Nogle input fra de pårørende og mulighed for at holde en tale var noget af selve begravelsen Alex ville havde ændret. Noget andet han ønskede kunne være blevet gjort på en anden måde, var hvordan det hele foregik. Hvis man ikke har været til en begravelse før, ved man ikke hvad der kommer til at ske, og det kan være meget kaotisk og forvirrende, hvis ikke man er forberedt på hvad der egentlig kommer til at ske. Alex beskriver oplevelsen som værende lidt kaotisk, lidt hektisk og svært at holde styr på. Alex savnede altså det personlige præg, som vi er kommet ind på i tidligere afsnit. (Bilag - Interview med Alex)

For Pernille har begravelsen generelt ikke været i hendes farfars ånd, som der også bliver nævnt tidligere. Dette betyder at hele farcen omkring begravelsen, er noget som Pernille gerne vil glemme. Hendes onkels planlægning af denne begravelse, bragte nogle underlige minder frem under vores interview. Hun husker selve stedet for afholdelsen af gravøl i idrætshallen sammen med hendes familie på Færøerne, grundet en underlig fornemmelse mens hun sad derinde.

"Hvor det der blev en underlig tung stemning, det var lidt sådan som at sidde nede i sådan en idrætshal, altså den var sådan nede under jorden hvor der var vinduer øverst."

(Bilag – Interview med Pernille)

Der var generelt mange afsavn under begravelsen for Pernille, som gerne vil glemme måden det hele foregik deroppe. Hun foretager dog en tur om året op til hendes farfars grav sammen med familien, for at markere dødsdagen.

"Nej, altså jeg var deroppe nu her i september, den 29. september hvor han døde, i 19 sammen med min farmor, for at kunne tage derud, så nogle af årene har jeg prøvet, hvad hedder det at planlægge en tur derop, den dag han døde den 29. september."

(Bilag – Interview med Pernille)

Der findes forskellige måder at mindes ens pårørende på. Pernille gør det på sin måde, som følge af at hun kan besøge farfarens gravsted. Som følge af en begravelse, hun ikke kunne se sig selv i, er jævnlige besøg på graven, en god måde at mindes ens pårørende. Det er en erkendelse overfor en selv, som Pernille nævner, der giver hende en form for ro i sindet. Der kan således trækkes en

streg igennem oplevelsen af begravelsen, og de efterfølgende besøg dækker behovet for den erkendelse af sorgen, som Pernille føler over tabet. (Bilag - Interview med Pernille)

Diskussion

Det er meget forskelligt hvilke begravelsesritualer de forskellige personer gerne vil have. Der er nogle der går imod ønsket som den afdøde havde, eller planlægger en begravelse ud fra hvad de selv gerne vil have, og ikke tænker over at det ikke er så meget i den afdødes ånd, men mere hvad de selv ønsker og har brug for til en begravelse. Derfor kan det være svært til en begravelse, at lave den så begravelsen passer til alle, og at alle får så meget så muligt ud af den. Dog ser vi igennem vores interview, at vores respondenter har været glade for have nogle personlige ritualer med til begravelsen, for at kunne sige ordentligt farvel til den afdøde. Vi kan også se, at dem der ikke følte at det var i den afdødes ånd, eller hvis begravelsen ikke havde et personligt præg, så betød begravelsen ikke lige så meget for dem. Hvordan kan man så finde ud af hvad man skal gøre i sådan en situation. Skal man gå med hvad den afdøde ville have ønsket, eller hvad de pårørende har brug for. Dette kan være et svært spørgsmål at svare på, da hvad den afdøde ønskede også kan være det samme ønske som nogle af de pårørende, men det kan også være det modsatte. Skal man gå imod et ønske der allerede er blevet stillet eller skal man fokusere på sit eget behov, og gøre som man selv ønsker.

Der kan være nogle stærke argumenter for, hvorfor man skal gå imod den afdødes ønsker, blandt andet at den afdøde ikke er til stede, og derfor ikke har noget at sige til hvordan begravelsen skal foregå. Dog kan der være nogle der føler, at de mister essensen af den afdøde hvis man går den modsatte vej, af hvad den afdøde ønskede. F.eks. siger en af respondenterne, at hendes farfar ikke var særlig religiøs, og han ville ikke havde ønsket en religiøs begravelse, hvor hendes onkel er meget religiøs, og valgte at begravelsen skulle afholdes, først i en kirke og derefter i en menighed. Hun synes at hun mistede noget af sin farfars essens, og derfor fortrød hun faktisk, at hun tog med til hans begravelse. (Bilag - interview med Pernille) Man kan vel sige at de pårørende mister noget personligt fra den afdøde, når man går imod hvad de gerne ville have, at deres begravelse skal være, og derfor kan nogle føle at de ikke fik sagt ordentligt farvel til den afdøde, da der kan være en følelse af, at det kunne havde været enhver anden begravelse.

På den anden side kan nogle pårørende føle at deres behov ikke bliver opfyldt, hvis deres måde at sige farvel på, er en helt bestemt måde. I mange tilfælde kan det være den traditionelle måde. Der er nogle der gerne vil fastholde traditionerne, så det kan være svært at skulle ændre på de traditioner, for at gøre en begravelse mere personlig for den afdøde, eller de andre pårørende. Det kan være den mest personlige måde for dem at holde en mere traditionel begravelse. I sidste ende, skal man måske prøve at finde en fin balance om, hvad den afdøde ønskede og hvad de pårørende ønsker der skal ske til begravelsen.

I Danmark har vi nogle bestemt begravelsesritualer, som almen begravelse, både inden for kristendommen, men også inden for islam. Så er der kremeringen, som hæfter sig til den kristen begravelse. Men er det nok, med de ritualer der findes i Danmark, for den danske befolkning?

I vores gruppe snakkede vi om, fra starten af vores projekt, at balsameringen kunne være en interessant teknologi at kigge på, for at se om der var belæg for at indføre den i Danmark. Balsamering bruges meget i lande, der har "open casket" begravelser, og det er ikke noget vi bruger meget her i Danmark. Efter at have snakket med Naja og selv undersøgt emnet, fandt vi dog ud af, at det ikke er særlig sundt, hverken for miljøet eller for dem der udfører arbejdet, og selvom man kan holde en "open casket" begravelse i Danmark, så bruger man stadig ikke balsamering eller make up på de afdøde. Naja fortæller at dette er fordi vi har et meget pragmatisk forhold til døden i Danmark.

Da balsamering ikke har en rolle i det danske samfund, besluttede vi os for at kigge på, hvad de forskellige ritualer involverer af teknologier.

Indenfor almindelig begravelse er kremeringen en standard teknologi, som bliver brugt så meget, at indenfor begravelse, har det fået et andet navn, nemlig bisættelse. Denne teknologi er blevet så integreret i de danske begravelsesritualer, at det er meget almindeligt at blive kremeret. Der er mange der vælger denne form for begravelse, da der også findes flere muligheder for, hvor og hvordan man bliver begravet. Når man bliver kremeret, kan man enten blive begravet på en kirkegård, hvor man har sit eget gravsted, men der er også mulighed for at blive begravet på de ukendtes, så familien ikke skal betale for og vedligeholde, et gravsted. Derudover kan ens aske

blive spredt ud over havet. Der er dog stadig nogle begrænsninger for hvordan asken kan blive spredt, da det er ulovligt at sætte urnen ned i havet som en hel krukke, og det er også ulovligt at have urnen stående derhjemme, som man ofte kan se hos familier i udlandet. I interviewet snakker Naja om, hvordan hun godt kunne tænke sig en mere nutidig lov på dette område, da hun ikke føler at lovgivningen er fulgt med udviklingen i samfundet. (Bilag - interview med Naja)

Kunne muligheden for at have urnen stående derhjemme være behjælpelig med mindet? I Danmark snakker vi ikke så meget om døden, og har den ikke rigtig med i vores hverdag. Hvis man havde mulighed for at have urnen stående derhjemme, ville det så kunne skubbe danskerne hen i en retning, hvor vi tager mere stilling til døden, og hvor vi får de døde mere med i vores hverdag?

Der er nogle der måske ville mene, at det ville være for brutalt at have bedstemor stående på en hylde hjemme i stuen, og der vil måske også være nogle der ville mene, at det er en god måde at mindes hende på, da hun bare altid står der. I udlandet er der flere muligheder for hvad man kan gøre med asken. Man kan få lavet den til smykker eller malerier, og for nogen kunne dette måske hjælpe dem med, at mindes den afdøde. Det betyder ikke at alle vil gøre brug af muligheden, da vi igennem denne opgave har fundet ud af, at alle har forskellige behov, både med hensyn til ritualer, men også med hensyn til mindet. Derfor handler det ikke om at finde den gyldne løsning, som virker for alle, men at have flere muligheder, så folk kan vælge det, der dækker deres behov.

Som nævnt tidligere, mindes vi vores kære på forskellige måder. Desværre er der ikke mange muligheder for opbevaring af asken i Danmark, så det ikke er en måde at mindes på. Derimod er mindesider blevet et alternativ, som mange vælger at mindes de afdøde på. Der er nogle af vores respondenter der nævner det med, at enten familien eller dem selv bor langt væk fra den afdødes gravsted. Det kan være svært for de pårørende når de lige pludselig får lyst til at mindes den afdøde, og de kun har et gravsted til at mindes dem. I dette tilfælde ville mindesider, om det er Facebook eller andre mindesider, være et godt redskab for de pårørende, når de ikke har mulighed for, bare lige at kunne tage hen til gravstedet. På mindesiderne kan man finde billeder og historier om den afdøde, og dette kan hjælpe den pårørende med at mindes dem de har mistet. Det betyder også at hvis man bruger mindesider, er der mulighed for at få historier eller billeder fra andre pårørende, som man måske ikke ville have fået, hvis ikke man brugte mindesiden. Dog skal man være

opmærksom på, at hvis en Facebook side ikke er blevet lavet om til en mindeside, så er den ikke låst som inaktiv. I et af vores interviews fortæller respondenterne, at han har oplevet, at han fik en Facebook besked fra hans afdøde ven midt om natten. Han troede først at hans ven skrev til ham fra den anden side, men finder hurtigt ud af, at der var nogle der havde hacket sig ind på hans Facebook profil, og brugte den for at svindle folk. I dette tilfælde var hans Facebook profil ikke blevet lavet om til en mindeside, så det var muligt at hacke sig ind på hans profil. (Bilag - interview med John) Denne historie er en uheldig historie, og det er meget sjældent at det sker, men det er dog noget man skal være opmærksom på når man bruger Facebook.

Hvis man skal kigge på de negative sider af mindesider, så kan man kigge på det dilemma, at man mister at være fysisk til stede, og man kan ikke lægge en blomst, og have følelsen om at man faktisk besøger dem ved gravstedet. Som nævnt tidligere, skal man nok finde en fin balance mellem brugen af mindesider og at besøge gravstedet fysisk. Mindesider kan være et supplement, når der ikke er mulighed for at besøge gravstedet.

Digitaliseringen inden for begravelser og mindet, handler dog ikke kun om mindesider efter begravelsen. Hvis man ikke har mulighed for at være til stede ved selve begravelsen, kan det være en rigtig god løsning, hvis der er en live stream hvor man kan følge med i, hvordan det hele kommer til at foregå. Det gode ved en live stream er, at de fleste pårørende kan være med til begravelsen, og specielt i de tider vi lever i nu, kan det være svært at samle større grupper på et sted. Det kan man generelt også se, hvis man kigger rundt omkring i verden. Der er mange der flytter til andre lande og bosætter sig der, og det kan betyde at deres familie ikke har mulighed for at være til stede til begravelsen, specielt hvis man ikke har råd til en flybillet, eller hvis der er en pandemi som forhindrer folk i at rejse. Dog kan der også være nogle, der måske føler at de ikke får sagt ordentligt farvel til den afdøde, hvis de skulle være med til en begravelse over en live stream. Man mister at være der fysisk og føle atmosfæren og se kisten for sidste gang. Det at man mister den følelse, og det samvær med de andre pårørende, er derfor Naja mener at denne form for digitaliseret begravelse skal være et supplement, og at det aldrig kan erstatte den fysiske begravelse.

Der er mange ting man skal tage stilling til når man skal afholde en begravelse, men også om man skal indføre flere teknologier ind de ritualerne. Disse valg skal tages af de pårørende, men ved

indførelsen af nye og moderne teknologier skal samfundet tage det første skridt hen imod den retning vi gerne vil se vores fremtid i. De pårørendes behov kan ikke dækkes af en ting, eller en løsning, og selvom de forskellige ritualer kan dække forskellige behov, så vil flere muligheder inden for feltet betyde, at man kan vælge det der passer præcis for en selv, og at man ikke skal nøjes med en løsning, som ikke gør noget for en selv, eller for den afdøde.

Konklusion

Vi har gennem denne opgave, forsøgt at besvare følgende spørgsmål: Hvilke handlemuligheder kan teknologien give de efterladte i forbindelse med begravelsesritualer og sorgprocessen?

I starten fokuserede vi på, hvorvidt ritualer og teknologier fra udlandet, kunne blive indført i Danmark. Her fokuserede vi på balsamering og human composting, men vi måtte indse, at det gav mere mening at snakke om de teknologier vi bruger i Danmark, da det er nemmere at arrangere interviews og samle information fra folk inden for branchen, hvis man ikke skal gøre alt over telefonen, med folk i andre tidszoner.

Efter at vi selv havde samlet information om de forskellige teknologier, arrangerede vi et interview med en bedemand, for at få noget viden om den menneskelige side af branchen. Efter dette interview med bedemanden Naja, måtte vi konkludere, at selvom der er nogle fælles behov og regler, som indgår i selve begravelsen, og de følelser man gennemgår i denne tid, så er der stor forskel på folk. Dette gælder ikke kun de pårørende, men også den person, som er gået bort. Det var efter dette interview, at vi sporede os ind på den retning vi gerne ville have, og begyndte at fokusere på de pårørendes behov, og den psykologiske side af begravelsen og mindet.

Efter interviewet med bedemanden Naja, havde vi en række interviews med nogle pårørende, og vi begyndte at forstå de behov og følelser, der er indblandet i begravelsen og den efterfølgende tid.

Vi ville oprindeligt gerne lave et skema over de forskellige muligheder, teknologierne og ritualerne gav de pårørende, men efter vores samtaler med de fire pårørende, indså vi at det ville være svært

at lave et skema over dette, da de fire personer havde meget forskellige behov, både til selve begravelsen, men også til den efterfølgende tid, og den måde de mindes den afdøde person.

Vi kan derfor konkludere, at selvom vi har nogle faste ritualer, når det kommer til begravelser, så er det meget forskelligt hvordan den enkelte person har brug for at sige farvel på. Dette handler både om begravelsen, men det handler også om den måde vi hver især mindes de personer vi har mistet efterfølgende, og selvom der er flere og flere ting i vores samfund der bliver digitaliseret, så kan den digitaliserede begravelse nok aldrig erstatte den fysiske begravelse fuldstændig, da der er noget personligt ved at være fysisk til stede, føle atmosfæren og sine medmennesker, når man siger farvel.

Visualisering

I vores fremlæggelse til eksamen, vil vi lave et visuelt produkt til udførelsen af vores opgave, for at give det bedst mulige overblik over, hvad vores hovedpunkter i opgaven er. Vores produkt vil være opdelt i de største temaer gennem opgaven, mindesider, de pårørende og kremering. Det vil

være de centrale punkter fra hver del, som kommer på den plakat, som vores produkt vil ende ud i at være. Selve skitsen til dette, vil blive lavet med Canva, som er en online design platform.

Plakaten vil være inddelt i 3 hovedpunkter, som vil have nogle underemner. Ved hjælp af pile, vil vi vise, hvilke pointer fra de forskellige hovedpunkter, der hører sammen. Under selve fremlæggelsen, vil vi bruge brætspils brikker eller lignende til at vise hvilke emne vi taler om.

I det første hovedpunkt, vil vi fremstille de overordnede dele af mindesider. Her vil vi komme ind på profilen, og de grupper der bliver oprettet omkring mindet af en afdød. Vi vil her vise, hvordan undersøgelserne af udformningen på disse mindesider ser ud.

Vores andet emne, som vi vil tale om til fremlæggelsen af vores opgave, er de pårørendes meninger og holdninger til de temaer vi har fundet interessant at undersøge. Der vil være 5 emner, hvor vi vil komme ind på de forskellige holdninger fra de pårørende vi interviewede, med hensyn til deres afsked med den afdøde. Her vil vi fortælle hovedpunkterne af vores undersøgelser og hvad vi har fundet ud af, i forhold til vores problemstilling på området.

I vores tredje emne, vil vi komme ind på teknologien bag kremering. Vi vil komme ind på hoveddelene, som er vigtige når vi taler om kremering. Her handler det om, hvilke teknologier der bliver brugt i denne industri, og hvordan selve kremeringsprocessen fungerer i praksis. Vi vil komme ind på selve systemet og erhvervet gennem kilder fra forskellige aktører, som vi har brugt i opgaven.

Herunder ses en skitse af vores endelige produkt. Det er den foreløbige ide til det endelige produkt, som vil dække de emner, som vi kommer ind på i vores opgave.

Litteraturliste

Pensum:

Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). Interview. I: B. Nake (Red.), *Interview: Introduktion til et håndværk* (2. udg.). Hans Reitzels Forlag.

De Vries, M.J. (2016). Technological Knowledge. I: M.J. Vries (Red.), *Teaching about Technology: Contemporary Issues in Technology* (s. 23-32). Springer international Publishing.

Hansen, Derek., Shneiderman, Ben. & Smith, Marc. (2010). *Analyzing Social Media Networks with NodeXL*. (Kap. 2 og 3) Kaufmann.

Jørgensen, N. (2019). *Digital Signatur: En eksemplarisk analyse af en teknologis indre mekanismer og processer* [Bachelorprojekt]. Roskilde Universitet.

Bøger:

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). Kvalitative Metoder. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder: en grundbog* (s. 45-241). Hans Reitzels Forlag.

Davies, DJ. & Park, Chang-Won. (2012). *Emotion, Identity, and Death: Mortality Across Disciplines*. Ashgate Publishing.

Høiris, O., Otto, T. & Rolsted, AB. (2014). *De dødes liv*. Paperback.

Iserson, K.V. (1994). *Death to Dust: What happens to dead bodies?*. Galen Press.

Websider:

Aarhus Universitet. (s.d.). *Interviews*. Metodeguiden. Lokaliseret den 10.05 2020 på

<https://metodeguiden.au.dk/interviews/>

Braun, Virginia. & Clarke, Victoria. (2006, 1. Januar). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* (3) s. 77-101.

https://soeg.kb.dk/permalink/45KBDK_KGL/1f0go08/informaworld_s10_1191_1478088706qp0630a

Clausager, Tania. (2020, 5. Maj). En mors sidste farvel: Hundredevis til Yahya Hassans begravelse. *JydskeVestkysten*. <https://jv.dk/artikel/en-mors-sidste-farvel-hundredevis-til-yahya-hassans-begravelse-2020-5-5>

Cremator Design: Eco Memorial Park. (2017). ecomemorialpark. Lokaliseret den 24.Maj 2020 på <https://www.ecomemorialpark.com.au/faqs/all-about-cremation/cremator-design/>

Funeralwise(n.d.) Lokaliseret den 27.05 2020 på

<https://www.funeralwise.com/plan/cremation/cremation-and-religion/>

Groups. (s.d.). Facebook. Lokaliseret den 27.05 2020 på

https://www.facebook.com/help/1686671141596230/?helpref=hc_fnav

Memorialized Profile. (s.d.). Facebook. Lokaliseret den 27.05 2020 på

https://www.facebook.com/help/1017717331640041/?helpref=hc_fnav

Islams afsked med de døde (n.d.) Lokaliseret den 28.05 2020 på

<https://livogdoed.dk/temaer/islams-afsked-med-de-doede/>

Jacobsen, MH. & Petersen, A. (2018). Sorgens Socialitet. *Psyke og Logos*, 39(1), 55-73.

<https://tidsskrift.dk/psyke/article/view/112163/1>

Kim, M. (2009, 31. Marts). How Cremation Works. *HowStuffWorks*. Lokaliseret den 25.Maj

2020 på <https://science.howstuffworks.com/cremation.htm>

Mikkelsen, MM. (2017). *Begravelsesguiden*. Begravelsesguiden. Lokaliseret den 10.april 2020

på <https://www.begravelsesguiden.dk/artikler/begravelse/kremering-saadan-fungerer-det>

Mindet. (2016, maj). *Mindet.dk* Lokaliseret den 27/05-2020 på <https://mindet.dk/public/>

Nielsen, Helle. (2015). Det sidste hvilested. Om tilhørsforhold og identitetsdannelse blandt muslimer i Danmark. *Kulturstudier*. Lokaliseret den 15.04 2020 på

https://www.researchgate.net/publication/301916614_Det_sidste_hvilested_Om_tilhørsforhold_og_identitetsdannelse_blandt_muslimer_i_Danmark

Sådan foregår begravelse (n.d.) Lokaliseret den 23.05 2020 på <https://www.folkekirken.dk/livets-begivenheder/begravelser/saadan-foregaar-begravelse>

Sådan foregår bisættelse (n.d.) Lokaliseret den 23.05 2020 på <https://www.folkekirken.dk/livets-begivenheder/begravelser/saadan-foregaar-bisaettelse>

Dokumentar:

Jan Gintberg, JG. (Manuskriptforfatter) & Mikkel Thyrestrup, MT. (Instruktør). (2014). 1 (Sæson 4, Episode 1) [Dokumentar]. I: CD. Christian Dalsgård (Producer). *Gintberg og Kirken*.

DR. <https://www.youtube.com/watch?v=r2xDstQIIN4>